

ZABYTEK
ZADBANY

AD
2019

NARODOWY INSTYTUT
DZIEDZICTWA
NATIONAL HERITAGE BOARD OF POLAND

NARODOWY INSTYTUT
DZIEDZICTWA
NATIONAL HERITAGE BOARD OF POLAND

ZABYTEK
ZADBANY

AD
2019

Warszawa 2019

NARODOWY INSTYTUT
DZIEDZICTWA
NATIONAL HERITAGE BOARD OF POLAND

ZABYTEK ZADBANY A.D. 2019

COPYRIGHT©NARODOWY INSTYTUT DZIEDZICTWA 2019

TEKST: JOANNA PIOTROWSKA | ORCID 0000-0002-0876-2355
REDAKTOR PROWADZĄCY: IWONA LIŻEWSKA
REDAKCJA JĘZYKOWA I KOREKTA: MONIKA BURACZYŃSKA | KROPKI KRESKI
PROJEKT GRAFICZNY: JANUSZ PILECKI
SKŁAD I ŁAMANIE: VMA WZORCOWNIA | PELE@PELE.PL

FOTOGRAFIE NA OKŁADCE:

WIATRAK KOŻLAK „CZESŁAW” W LESZNIE – WYRÓŻNIENIE W KATEGORII ZABYTEKÓW TECHNIKI
FOT. T. ŁUCZAK, NID OT POZNAŃ [PIERWSZA STRONA] | M. URBAN [CZWARTA STRONA]

TABLICA „ZABYTEK ZADBANY” – PROJEKT PROF. ALEKSANDER ŚLIWA
WYKONANIE CENTRUM RZEŻBY POLSKIEJ W OROŃSKU
FOT. R. MARCINEK, NID OT KRAKÓW

WYDAWCA:
NARODOWY INSTYTUT DZIEDZICTWA
UL. KOPERNIKA 36/40, 00-924 WARSZAWA
TEL. 22 826 02 39 | INFO@NID.PL
WWW.NID.PL

DRUK: ŁÓDZKIE ZAKŁADY GRAFICZNE

NAKŁAD: 600 EGZ.

ISBN: 978-83-66160-39-2

Spis treści

06	WSTĘP MAGDALENA GAWIN, GENERALNY KONSERWATOR ZABYTKÓW
10	KONKURS „ZABYTEK ZADBANY”
13	KATEGORIA SPECJALNA: WŁAŚCIWE UŻYTKOWANIE I STAŁA OPIEKA NAD ZABYTKIEM
14	LAUREAT: KOŚCIÓŁ FILIALNY ŚWIĘTEGO JERZEGO W GLIWICACH-OSTROPIE
20	LAUREAT: KAPLICA ŚWIĘTEGO JANA NEPOMUCENA W ZERWANEJ
27	UTRWALENIE WARTOŚCI ZABYTKOWEJ OBIEKTU
28	LAUREAT: DAWNY KLASZTOR KARMELITAŃSKI – ZAKŁAD KARNY W NOWYM WIŚNICZU
34	WYRÓŻNIENIE: KOŚCIÓŁ FILIALNY ŚWIĘTEJ ZOFII W BOBOWEJ
38	WYRÓŻNIENIE: WILLA GEORGA GRAWITZA, OBECNIE PAŃSTWOWA SZKOŁA MUZYCZNA I STOPNIA IM. TADEUSZA SZELIGOWSKIEGO W SZCZECINIE
42	WYRÓŻNIENIE: SZKOŁA STOWARZYSZENIA „RODZINA WOJSKOWA”, OBECNIE SZKOŁA PODSTAWOWA SPECJALNA NR 123 IM. KORNELA MAKUSZYŃSKIEGO W WARSZAWIE
47	REWALORYZACJA PRZESTRZENI KULTUROWEJ I KRAJOBRAZU
48	LAUREAT: ZAGRODA – MUZEUM WSI MARKOWA
54	WYRÓŻNIENIE: ZESPÓŁ DWORSKO-PARKOWY W CHRZĘSNEM
58	WYRÓŻNIENIE: ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY W JANKOWICACH
62	WYRÓŻNIENIE: TRWAŁA RUINA PAŁACU W ZATONIU
67	ADAPTACJA OBIEKTÓW ZABYTKOWYCH
68	LAUREAT: DWORZEC KOLEJOWY I MAGAZYN TOWAROWY W KOŚCIERZYNIE
74	WYRÓŻNIENIE: PROCHOWNIA „STARA APTEKA”, OBECNIE SCENA TEATRU WYBRZEŻE W GDAŃSKU
78	WYRÓŻNIENIE: DWORZEC KOLEJOWY, OBECNIE MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA „STACJA BIBLIOTEKA” W RUDZIE ŚLĄSKIEJ
82	WYRÓŻNIENIE: KAMIENICA PRZY PLACU SOLNYM 4, OBECNIE SIEDZIBA FUNDACJI I INSTYTUCJI KULTURY OP ENHEIM WE WROCŁAWIU
87	ARCHITEKTURA I BUDOWNICTWO DREWNIANE
88	LAUREAT: KOŚCIÓŁ POKOJU W JAWORZE
94	WYRÓŻNIENIE: KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PODWYŻSZENIA KRZYŻA ŚWIĘTEGO W ŻOŁĘDOWIE
98	WYRÓŻNIENIE: PAPIERNIA – MŁYN PAPIERNICZY W DUSZNIKACH-ZDROJU
103	ZABYTKI TECHNIKI
104	LAUREAT: WIEŻA CIŚNIEŃ W BIEDRUSKU
110	WYRÓŻNIENIE: WIATRAK KOŻLAK „CZESŁAW” W LESZNIE
114	WYRÓŻNIENIE: WIEŻA CIŚNIEŃ W CHEŁMŻY
118	WYRÓŻNIENIE: KOMORA JEZIORO WESSEL NA III POZIOMIE KOPALNI SOLI W WIELICZCE

Szanowni Państwo,

w roku 2019 obchody Międzynarodowego Dnia Ochrony Zabytków oraz rozstrzygnięcie konkursu „Zabytek Zadbany” miały miejsce w gościnnych progach Muzeum Emigracji w Gdyni. Modernistyczny dworzec morski, laureat konkursu z 2016 roku, to doskonała przestrzeń do podkreślenia istoty ochrony dziedzictwa. Adaptacja budynku na muzeum została przeprowadzona z pełnym poszanowaniem autentyzmu oraz integralności obiektu. Na uwagę zasługuje duże zaangażowanie Gdyni w ochronę dziedzictwa kultury i pionierskie działania w zakresie ochrony modernizmu. Chciałabym, aby w Polsce coraz więcej samorządów rozumiało, jak bardzo jest to istotne, czym są zabytki i jak są one ważne dla naszej tożsamości. Świadome samorządy to świadome zarządzanie zasobami dziedzictwa.

Konkurs „Zabytek Zadbany” to prestiżowe przedsięwzięcie, będące symbolicznym podziękowaniem zarządcom i właścicielom zabytków za ich troskę, wysiłek oraz za to, że przyczyniają się do zachowania naszego dziedzictwa. Zainteresowanie konkursem wciąż wzrasta, poszerza się także grupa jego beneficjentów. Do konkursu zgłaszają się parafie, jednostki administracji rządowej, samorządowej, fundacje, stowarzyszenia oraz prywatni właściciele. Z tak licznym gronem odbiorców wiąże się i liczna grupa zabytków – odrestaurowanych, wyremontowanych, po pracach konserwatorskich – zabytków zadbanych.

Gratuluje wszystkim nagrodzonym w konkursie. Tegoroczni laureaci to: Zakład Karny w dawnym klasztorze karmelitańskim w Nowym Wiśniczu (woj. małopolskie), Zagroda – Muzeum Wsi Markowa (woj. podkarpackie), zespół budynków dworca kolejowego w Kościerzynie (woj. pomorskie), Kościół Pokoju w Jaworznie (woj. dolnośląskie), wieża ciśnień w Biedrusku (woj. wielkopolskie) oraz *ex aequo* kościół św. Jerzego w Gliwicach-Ostropie (woj. śląskie) i kaplica św. Jana Nepomucena w Zerwanej (woj. małopolskie). Nagrodzonym towarzyszy liczne grono wyróżnionych. O nich wszystkich oraz o przeprowadzonych pracach można przeczytać w tej książce.

Priorytety konkursu „Zabytek Zadbany” to właściwe zagospodarowanie zasobów dziedzictwa, utrwalenie i uczytelnienie jego wartości. Szczególnie mocno mogliśmy to odczuć w Gdyni. Finał konkursu „Zabytek Zadbany” jest okazją do spojrzenia na zabytki szerzej niż dotychczas, nie tylko poprzez kryterium wieku obiektu, ale przede wszystkim przez wymiar przedstawianych

wartości. Taka praktyka, będąca elementem spójnej polityki konserwatorskiej, stanowi efekt wielu zmian wprowadzonych w prawie ochrony zabytków. Jedną z nich jest koordynowanie działalności wojewódzkich konserwatorów zabytków poprzez ogólne ustalenie kierunku ich działań. W ciągu ostatnich trzech lat jako Generalny Konserwator Zabytków wydałam wytyczne dotyczące objęcia ochroną modernistycznych obiektów powojennych. Wpisane do rejestru zabytków Dworzec Centralny im. Stanisława Moniuszki oraz legendarne kino Relax w Warszawie stanowią najbardziej spektakularne, choć nie jedyne przykłady zmiany podejścia służb konserwatorskich do powojennego dziedzictwa.

Taki kierunek sprawdza się w Gdyni, która może stanowić wzorzec architektury modernistycznej dwudziestolecia międzywojennego; nowe formy i zastosowane rozwiązania są dzisiaj flagowymi przykładami tego nurtu. Autentyzm Gdyni dotyczy nie tylko układu urbanistycznego i miejskiej zabudowy, lecz także sfery niematerialnej, zwłaszcza w zakresie topomastyki budynków i ulic. Gdynia to także jeden ze 105 pomników historii w Polsce.

Aktualnie Gdynia podejmuje starania o wpis miasta na listę informacyjną UNESCO. Jako Generalny Konserwator Zabytków gratuluję samorządowi tej inicjatywy.

dr hab. prof. IH PAN Magdalena Gawin

Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Kultury
i Dziedzictwa Narodowego
Generalny Konserwator Zabytków

Kamienica przy placu Solnym 4 we Wrocławiu - wyróżnienie w kategorii adaptacji obiektów zabytkowych | Fot. J. Wypych

KONKURS „ZABYTEK ZADBANY”

Od 1975 roku Generalny Konserwator Zabytków nagradza najlepsze realizacje konserwatorskie tytułem „Zabytek Zadbany”. Coroczny, ogólnopolski konkurs pod tym tytułem ma za zadanie wyłonić przykłady wzorowej opieki nad zabytkami, ich konserwacji, utrzymania i zagospodarowania.

Dwór, historyczny park lub ogród, kościół, budynek użyteczności publicznej, skromny budynek gospodarczy, obiekt dawnej techniki – każdy z zabytków ma inne wartości i każdy wymaga indywidualnego podejścia. Wartości te wynikają z dawnej funkcji, historii miejsca, cech użytego materiału i technik wykonawczych, stylu i poziomu artystycznego. By je ochronić – zachować i uczynić – trzeba za każdym razem dostosować działania do specyfiki obiektu.

Opieka nad zabytkami, sprawowana przez ich właścicieli i zarządców, obejmuje liczne działania związane nie tylko z najbardziej widocznym etapem prac budowlanych i konserwatorskich, ustawieniem rusztowań, wejściem specjalistycznych wykonawców. Jej część stanowią prace przygotowawcze, pozwalające rozpoznać obiekt, jego historię, przekształcenia budowlane, zmiany wystroju i wyposażenia. Suma wiedzy uzyskana z badań historycznych oraz badań substancji zabytkowej pozwala zaplanować prace konserwatorskie, restauracyjne i rewaloryzacyjne tak, by wydobyć autentyczność zabytku, zachować walor dawności, a konieczne uzupełnienia przeprowadzić na podstawie udokumentowanej wiedzy o przeszłości. Badania te niejednokrotnie przynoszą odkrycia dotyczące historii obiektów, ich wystroju, dziejów fundacji i przemian budowlanych. Przed sporządzeniem programu prac konserwatorskich i projektów budowlanych często konieczne są różnego rodzaju badania: geologiczne, konstrukcyjne, związane z zagrożeniem wilgocią czy mikroorganizmami. Ważnym zagadnieniem jest utrzymanie dotychczasowej funkcji lub wybór nowej, jeśli zachodzi taka konieczność dla zachowania ciągłości użytkowej zabytku. Wybór ten wymaga zastanowienia i namysłu tak, by współczesne potrzeby dostosować do wymogu zachowania integralności dawnej substancji. Opieka nad zabytkami to działania rozłożone w czasie, nie tylko ze względu na wymagania, jakie muszą spełnić prace przygotowawcze i konserwatorskie, ale także na konieczność codziennej, stałej dbałości o substancję zabytkową.

Konkurs „Zabytek Zadbany” promuje szczególną pieczołowitość w prowadzeniu prac budowlanych, konserwatorskich, rewaloryzacyjnych i adaptacyjnych. Rozstrzygany jest w sześciu kategoriach:

- kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem,
- utrwalenie wartości zabytkowej obiektu,
- rewitalizacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe),
- adaptacja obiektów zabytkowych,
- architektura i budownictwo drewniane,
- zabytki techniki (w tym budownictwo przemysłowe i inżynieryjne).

Konkurs dotyczy obiektów wpisanych indywidualnie do rejestru zabytków nieruchomych. Zgłoszeń mogą dokonywać właściciele i zarządcy zabytków, a także wojewódzcy konserwatorzy zabytków, kierownicy delegatur wojewódzkich urzędów ochrony zabytków oraz konserwatorzy samorządowi. Kategoria specjalna właściwego użytkowania i stałej opieki poświęcona jest pracom konserwatorskim, pielęgnacyjnym i monitorowaniu stanu technicznego obiektu podejmowanym systematycznie przez o najmniej dziesięć lat. W pozostałych kategoriach oceniane są prace ukończone w ciągu pięciu lat poprzedzających rok edycji konkursu. Zgłoszenia oceniane są pod kątem formalnym, a następnie merytorycznym. O przyznaniu nagród decyduje jury konkursu. W każdej z kategorii konkursowych – prócz kategorii specjalnej – jurorzy nominują cztery zabytki i spośród nich wskazują laureata oraz trzech wyróżnionych. W kategorii specjalnej przyznaje się tytuł laureata (lub dwa tytuły *ex aequo*), bez wyróżnień. Jury może również zadecydować o przyznaniu mniejszej liczby nagród.

W 2019 roku w konkursie ocenianych było 90 zabytków z 15 województw: 11 w kategorii specjalnej, 35 w kategorii utrwalenia wartości zabytkowej, 7 w kategorii rewitalizacji krajobrazu, 26 w kategorii adaptacji, 7 w kategorii architektury i budownictwa drewnianego oraz 4 w kategorii zabytków techniki.

Ogłoszenie wyników konkursu odbyło się 24 kwietnia 2019 roku w Gdyni, podczas obchodów Międzynarodowego Dnia Ochrony Zabytków.

Jury konkursu „Zabytek Zadbane”:

- Mariusz Czuba | zastępca dyrektora Narodowego Instytutu Dziedzictwa,
- dr Mikołaj Getka-Kenig | adiunkt w Instytucie Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego,
- dr Małgorzata Gwiazdowska | w latach 1996–2018 Miejski Konserwator Zabytków w Szczecinie,
- dr inż. arch. Jan Janczykowski | w latach 2003–2018 Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków,
- dr Adam Jankiewicz | członek zarządu Stowarzyszenia Wspólnota Kulturowa „Borussia” w Olsztynie, członek rady nadzorczej Fundacji „Dziedzictwo Nasze” w Węgorzewie,
- prof. dr hab. Andrzej Koss | dyrektor Międzyuczelnianego Instytutu Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie,
- dr Magdalena Marcinkowska | zastępca dyrektora Departamentu Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Kościół filialny Świętego Jerzego w Gliwicach-Ostropie – laureat kategorii specjalnej właściwego użytkowania i stałej opieki nad zabytkiem | Fot. A. Olczyk, NID OT Katowice

**kategoria
specjalna:
właściwe
użytkowanie
i stała opieka
nad zabytkiem**

ZABYTEK
ZADBANY
2019

LAUREAT

KOŚCIÓŁ FILIALNY ŚWIĘTEGO JERZEGO W GLIWICACH-OSTROPIE

woj. śląskie | Gliwice, ul. Piekarska 13

właściciel: Parafia Rzymskokatolicka Ducha Świętego w Gliwicach

LAUR przyznano za wieloletnią, staranną opiekę nad kościołem, uwzględniającą systemowe działania badawcze i konserwatorskie, służące wydobyciu i przywróceniu wartości historycznych i artystycznych zabytku.

Najstarsze wzmianki o budowli sięgają wieku XV, kiedy poświęcono kościół odbudowany po zniszczeniach poprzedniej świątyni w czasie wojen husyckich. Zachowany do naszych czasów kościół jest budowlą zgodną z typem skromnej świątyni gotyckiej, jednonawowej z wyodrębnionym, zamkniętym trójbocznie prezbiterium, łączy w sobie jednak zróżnicowane konstrukcyjnie i chronologicznie części: murowaną część prezbiterialną oraz szalowane gontem drewniany korpus zrębowy i wieżę w konstrukcji ryglowej. W zasadniczej części kościół jest obiektem XVII-wiecznym – w 1667 roku wzniesiono nawę i przebudowano gotyckie prezbiterium. Zachowano wieżę wzniesioną około 1544 roku. W latach 1874–1887 zmieniono konstrukcję i profil dachów, przemaalowano i częściowo usunięto nowożytny wystrój malarski wnętrza. W latach 70. XX wieku zabezpieczono kościół przed skutkami szkód górniczych (wprowadzono zewnętrzną konstrukcję szkieletową stabilizującą zrąb korpusu), odtworzono nowożytny formy wysokich dachów, odstonięto część polichromii w prezbiterium i nawie. W latach 1976–1981 oraz 1994 odstonięto i zakonserwowano polichromie o tematyce biblijnej i alegorycznej w prezbiterium i na ścianie północnej nawy.

W 2008 roku podjęto kolejne, wielopłaszczyznowe działania badawcze, remontowe, konserwatorskie i restauratorskie. Wymieniono instalację elektryczną, wprowadzono sygnalizację przeciwpożarową i przeciwwłamaniową. Wzmocniono szkieletowe konstrukcje wieży i korpusu, wykonano dezynfekcję i dezynsekcję drewna. Zaflekowano uszkodzenia belek zrębu, całość zaimpregnowano. Wymieniono gonty szalunku elewacji nawy, wieży i kruchty, a także poszycia dachów. Mury prezbiterium i zakrystii, zdegradowane w wyniku uszkodzeń konstrukcji i zawilgocenia, zostały osuszone i wzmocnione w miejscu spękań. Wykonano zewnętrzne tynki renowacyjne oraz prace konserwatorskie i restauratorskie stolarek okiennych oraz stolarki drzwiowej w kruchcie, elewacji południowej i zakrystii. We wnętrzu kościoła oczyszczono i przespoinowano piaskowcową posadzkę prezbiterium. Przeprowadzono badania stratygraficzne, dzięki którym zlokalizowano obecność nieznaną do tej pory polichromii na ścianie tęczowej oraz zacheuszków i fragmentów motywów ornamentalnych na ścianach południowej i zachodniej nawy. Przeprowadzono konserwację zachowawczą warstw podłoża i malatury, uzupełniono warstwy konieczne dla scalenia estetycznego zachowanych malowideł. Zespół polichromii wraz z poddanymi pracom restauratorskim elementami barokowego wyposażenia – ołtarzami i amboną – tworzy całość o wartościach historycznych i estetycznych, spójny w przekazie konfesyjnym.

Wieloletnie działania, kontynuujące prace podjęte w latach 70. XX wieku, zabezpieczyły substancję budowlaną kościoła oraz przywróciły integralny wyraz XVII-wiecznego wnętrza wraz z jego wystrojem i wyposażeniem.

GLIWICE-OSTROPA

PRZED PRACAMI KONSERWATORSKIMI I W ICH TRAKCIE

1. Widok ogólny od północnego wschodu | Fot. D. Madejczyk
2. Zawilgocenie wieży | Fot. A. Szybowicz
3. Górna partia wieży | Fot. M. Wilner
4. Wymiana szalunku | Fot. D. Madejczyk

5. Mury prezbiterium | Fot. M. Wilner
6. Polichromie pod chórem muzycznym | Fot. M. A. Barski
7-8. Wnętrze prezbiterium | Fot. M. Wilner
9-10. Wymiana gontów szalunku i dachu | Fot. D. Madejczyk

GLIWICE-OSTROPA

PO PRACACH KONSERWATORSKICH

11. Widok ogólny od północnego wschodu | Fot. A. Olczyk, NID OT Katowice

GLIWICE-OSTROPA

PO PRACACH KONSERWATORSKICH

12

13

12. Widok ogólny od północnego zachodu
| Fot. E. Pokorska-Ożóg

13. Prezbiterium i zakrystia | Fot. E. Pokorska-Ożóg

14. Wnętrze wieży | Fot. A. Olczyk, NID OT Katowice

15. Polichromie na ścianie południowej nawy
| Fot. A. Olczyk, NID OT Katowice

16. Chór muzyczny i polichromie na ścianie północnej nawy
| Fot. A. Olczyk, NID OT Katowice

17. Łuk tęczyowy | Fot. A. Olczyk, NID OT Katowice

14

15

16

17

18

18. Widok z nawy ku prezbiterium | Fot. M. Wilner
19. Posadzka i stopnie ołtarza głównego
| Fot. A. Olczyk, NID OT Katowice
20. Łuk tęczowy od strony prezbiterium
| Fot. A. Olczyk, NID OT Katowice
21, 23. Wnętrze prezbiterium
| Fot. A. Olczyk, NID OT Katowice
22. Wejście do zakrystii | Fot. A. Olczyk, NID OT Katowice

19

20

21

22

23

LAUREAT

KAPLICA ŚWIĘTEGO JANA NEPOMUCENA W ZERWANEJ

woj. małopolskie | Zerwana 11
właściciel: Krzysztof Jarzębiński

LAUR przyznano za stałą opiekę oraz wieloletnie prace badawcze i konserwatorskie, które uwydatniły wartości artystyczne i historyczne kaplicy, a także ponownie uczyniły kaplicę istotnym elementem lokalnego krajobrazu kulturowego.

Późnobarokową, murowaną kaplicę wzniesiono przy skrzyżowaniu ówczesnych szlaków komunikacyjnych, najprawdopodobniej z fundacji szlacheckiej właścicieli pobliskiego majątku Wilczkowice. Powstała ona zapewne pod koniec XVIII wieku jako oprawa dla ustawionej tu wcześniej kamiennej, polichromowanej figury świętego Jana Nepomucena (na cokole rzeźby umieszczona jest data 5 maja 1744 roku). Budowla na planie sześciokąta miała formę otwartej, filarowej struktury nakrytej bogato profilowanym dachem. Forma ta znana jest z notatek z rysunkiem z lat 1830–1860, wykonanym przez Feliksa Radwańskiego, krakowskiego malarza i architekta. Po tym czasie, jeszcze w wieku XIX, kaplicę przekształcono, upraszczając kształt dachu i zamurując przestrzeń pomiędzy filarami poza jedną, pozwalającą na ekspozycję rzeźby patrona. Na początku XX wieku rozwijająca się zabudowa wsi sięgnęła budowli. W 1917 roku kaplica znalazła się na posesji aptekarza Maksymiliana Jarzębińskiego i od tego czasu pozostaje własnością rodziny.

W 2009 roku podjęto kompleksowe prace badawcze, projektowe i budowlano-konserwatorskie. Po demontażu dachu namiotowego i wtórnego wieńca ceglano wykonano więźbę drewnianą, odtwarzając kształt przekrycia znany z rysunku Feliksa Radwańskiego. Dach został pokryty blachą miedzianą. Po usunięciu nawarstwień zdegradowanych tynków i farb ceglano filary i ściany oczyszczono, zdezynfekowano, wzmocniono strukturalnie oraz konstrukcyjnie przez kotwienia. Reprofilowano uszkodzone gzymsy, w przypadku sztukatorskich elementów ciągnionych postępując się formami zdjętymi z oryginalnych profili. Zachowawczym pracom konserwatorskim poddano fragment tynku na wewnętrznej ścianie kaplicy z wyciśniętą w zaprawie datą „18...1” (prawdopodobnie 1861 lub 1891), identyfikującą wiek rozbudowy. Na pozostałych powierzchniach wykonano nowe tynki, nieznacznie zróżnicowane fakturowo na elementach sztukatorskich, oraz warstwy malarskie. Kolorystyka została odtworzona na podstawie badań stratygraficznych. We wnętrzu kaplicy wykonano strop z desek modrzewiowych. W zwieńczeniu dachu umieszczono kapsułę czasu dokumentującą dzieje kaplicy i przeprowadzonych prac. Prace konserwatorskie wykonano także przy figurze Jan Nepomucena i cokole. Po oczyszczeniu rzeźby z wtórnych warstw farb i pobiał zidentyfikowano pozostałości oryginalnej polichromii, wzmocniono strukturę kamienia, uzupełniono ubytki (między innymi lewą dłoń postaci). Pracom konserwatorskim poddano cokół z inskrypcją, a także z odkrytymi w ich trakcie późniejszymi „pamiątkami” – XIX-wiecznymi datami i nazwiskami wrytymi przez przygodnych przechodniów. Pozostawiono je jako kolejny ślad zapisanej w materii przeszłości.

Kolejne etapy prac konserwatorskich pozwoliły dokładnie poznać historię kaplicy oraz utrwalić i przywrócić jej wartości artystyczne.

1. Widok ogólny od frontu
2-3. Elewacje boczne i tylna
4-6. Rzeźba świętego
Jana Nepomucena
7-9. Wnętrze kaplicy

Fot. 1-9 | M. Wida

ZERWANA

PO PRACACH KONSERWATORSKICH

10. Kaplica w krajobrazie wsi | Fot. J. Jarzębińska

ZERWANA

PO PRACACH KONSERWATORSKICH

11

12

11-12. Widok ogólny od frontu | Fot. J. Jarzębińska
13. Rzeźba świętego Jana Nepomucena | Fot. J. Jarzębińska
14. Polichromia figury | Fot. M. Wida

13

14

15

16

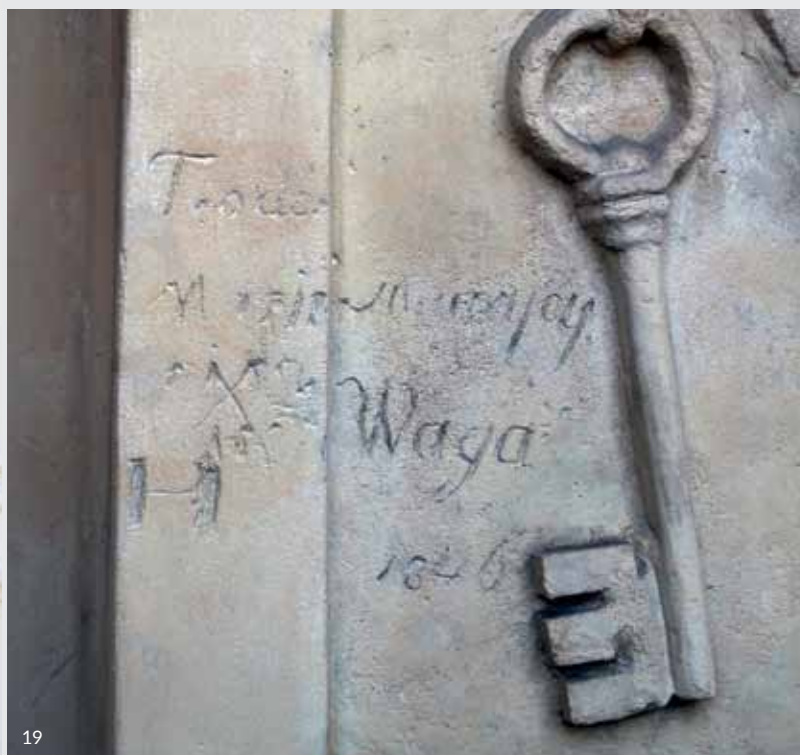

17

18

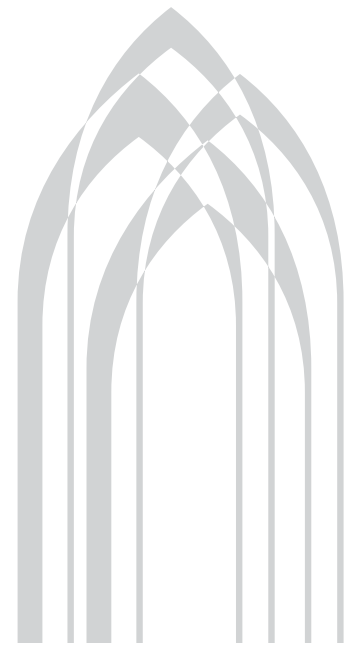
- 15. Elewacje boczne i tylna | Fot. M. Wida
- 16. Cokół figury | Fot. M. Wida
- 17. Postać świętego | Fot. T. Woźniak, NID OT Kraków
- 18. Wnętrze kaplicy | Fot. T. Woźniak, NID OT Kraków
- 19. Inskrypcje na cokole | Fot. T. Woźniak, NID OT Kraków

19

*Szkoła Stowarzyszenia „Rodzina Wojskowa”, obecnie Szkoła Podstawowa Specjalna nr 123 im. Kornela Makuszyńskiego w Warszawie
- wyróżnienie w kategorii utrwalenie wartości zabytkowej obiektu | Fot. B. Modrzewski, NID OT Warszawa*

**utrwalenie
wartości
zabytkowej
obiektu**

ZABYTEK
ZADBANY
2019

LAUREAT

DAWNY KLASZTOR KARMELITAŃSKI – ZAKŁAD KARNY W NOWYM WIŚNICZU

woj. małopolskie | Nowy Wiśnicz
posiadacz: Zakład Karny w Nowym Wiśniczu

LAUR przyznano za kompleksową konserwację dawnego klasztoru karmelitańskiego, przekształconego pod koniec wieku XVIII na więzienie, utwalenie substancji zabytkowej, ekspozycję historycznych nawarstwień zespołu zabudowy oraz wzorowe zarządzanie obiektem zabytkowym uwzględniające jego wartość historyczną.

Barokowy kościół i klasztor Karmelitów Bosych wzniesiono z fundacji wojewody krakowskiego Stanisława Lubomirskiego jako wotum pomyślnie rozstrzygniętej bitwy z Turkami pod Chocimiem w 1621 roku. Kościół miał pełnić rolę rodzowego mauzoleum. Świątynia i zabudowania klasztorne zostały wzniesione w latach 1622–1630, prace wykończeniowe wewnątrz prowadzono do 1639 roku. Projektantem być może był Andrea Spezza, budowę prowadził Maciej Trapola. W 1640 roku klasztor obwarowano, wznosząc kleszczowo-bastionowe fortyfikacje na planie ośmioramienną gwiazdy. W 1783 roku w wyniku dekretu cesarza Józefa II o kasacji zgromadzeń zakonnych klasztor został zamknięty, a odebrane zakonowi zabudowania przeznaczono najpierw na sąd kryminalny, a od 1788 roku na więzienie, którą to funkcję zespół zabytkowy pełni nieprzerwanie do dziś. Kościół Chrystusa Zbawiciela przekształcono w kaplicę więzienną. W 1941 roku świątynia została zdewastowana przez Niemców, którzy rozebrali wieże i wyższe partie murów. Po II wojnie światowej, w latach 1949–1951 zabezpieczono mury obwodowe świątyni.

Przeprowadzone w latach 2015–2018 prace objęły renowację murów kościoła i murów bastionowych założenia. Mury kościoła zostały zabezpieczone przed wilgocią. Na zaizolowanym wieńcu betonowym wykonano zadaszenie z dachówki marsylki na konstrukcji drewnianej. Przywrócono pierwotny wygląd elewacji obwarowań. Przemurowano uszkodzenia lica i zaizolowano kamienne fundamenty. Z dolnych partii murów ukośnych fortyfikacji zostały skute wtórne tynki, usunięto wtórne uzupełnienia i osypujące się spoiny. Odświeżone lica kamienne zostały oczyszczone, wymieniono mocno zniszczone kamienie, materiał osłabiony strukturalnie wzmocniono preparatem krzemoorganicznym, uzupełniono ubytki i scalono je kolorystycznie, wykonano zgodne z pierwotnym profilem spoinowanie z zaprawy renowacyjnej. Do uzupełnień murów wykorzystano piaskowiec ciężkowicki, odpowiadający pierwotnemu materiałowi budowlanemu. W wyższych partiach wykonano tynki renowacyjne. Zakonserwowano kamienny detal architektoniczny gzymsów i obramień okiennych, wymieniono dachówkę zabezpieczającą gzyms pośredni murów. Zabytkowe kraty okienne zostały oczyszczone z wtórnych warstw malarskich, korozji tuskowej i pomalowane. Wcześniejsze prace remontowe wykonano także na elewacjach skrzydeł klasztornych, uczyniając tynkowane lica i detal kamieniarski.

Cenny obiekt barokowej architektury i założenie obronne zachowuje rygor zakładu karnego i jest jednocześnie (po spełnieniu warunków formalnych) udostępniany zwiedzającym. Rewaloryzacja, przeprowadzona z poszanowaniem autentyczności substancji zabytkowej, zabezpieczyła materię budowlaną i uczyniła wartości artystyczne dawnego zespołu klasztornego.

1

2

3

4

1. Brama główna założenia
2. Górna część elewacji murów bastionowych
- 3-4. Korona murów kościoła
5. Mury bastionowe
6. Zabudowa XIX-wieczna w obrębie założenia

Fot. 1-6 | Archiwum ZK w Nowym Wiśniczu

6

5

NOWY WIŚNICZ

PO PRACACH KONSERWATORSKICH

7. Widok od północnego zachodu | Fot. M. Domański, www.smartvision.pl

NOWY WIŚNICZ

PO PRACACH KONSERWATORSKICH

8

9

10

8. Mury bastionowe | Fot. R. Marcinek, NID OT Kraków

9. Fasada kościoła i klasztoru | Fot. Archiwum ZK w Wiśniczu Nowym

10. Brama główna | Fot. Archiwum ZK w Wiśniczu Nowym

11. Skrzydło klasztorne i zabudowa XIX-wieczna w południowej części założenia | Fot. A. Świątek

11

NOWY WIŚNICZ

PO PRACACH KONSERWATORSKICH

12. Mur zewnętrzny fortyfikacji | Fot. R. Marcinek, NID OT Kraków
13. Południowo-zachodnia część założenia | Fot. A. Świątek
14-15. Dawne skrzydło klasztorne | Fot. A. Świątek
16. Elewacja frontowa dawnego klasztoru | Fot. A. Świątek
17-18. Kamieniarka murów bastionowych | Fot. R. Marcinek, NID OT Kraków

WYRÓŻNIENIE

KOŚCIÓŁ FILIALNY ŚWIĘTEJ ZOFII W BOBOWEJ

woj. małopolskie | Bobowa, ul. Świętej Zofii
właściciel: Parafia Rzymskokatolicka Wszystkich Świętych w Bobowej

WYRÓŻNIENIE przyznano za wzorowo wykonane, kompleksowe prace konserwatorskie, zarówno we wnętrzu, jak i na zewnątrz kościoła, które powstrzymały degradację budowli oraz pozwoliły na wydobycie, uczynienie i utrwalenie jej wartości zabytkowej.

Pierwsza wzmianka o kościele w Bobowej pochodzi z 1475 roku. Gotycki, jednonawowy kościół z węższym prezbiterium, opięty przyporami, został wzniesiony z piaskowca łamanego, pierwotnie tynkowanego; z regularnych ciosów wymurowano narożniki i lica przypór. Dachy są kryte gontem. Świątynia przechodziła dwie renowacje – na początku wieku XIX i XX. Wśród elementów gotyckiej kamieniarki uwagę zwracają profilowane portale oraz wmurowana przy wejściu zachodnim kropielnica. We wnętrzu zachowane są malarzkie i rzeźbiarskie elementy wystroju i wyposażenia, w tym fragment gotyckiej inskrypcji w prezbiterium, zacheuski, ołtarze z przełomu wieków XVIII i XIX, XVIII-wieczna ambona i kropielnica, XIX-wieczny prospekt organowy, ławki, epitafia. W ołtarzu głównym znajduje się obraz patronki świątyni z 1587 roku – przedstawienie Świętej Zofii z córkami.

Przed podjęciem prac kościół pozostawał nieużytkowany, w złym stanie technicznym spowodowanym między innymi zawilgoceniem murów. W latach 2012–2018 przeprowadzono wieloetapowe prace badawcze, remontowe i konserwatorskie. Wzmocniono konstrukcyjnie fundamenty. Przeprowadzono remont więźby i gontowego pokrycia dachu. Strop uzupełniono belkami wzmacniającymi, wymieniono deskowanie od strony poddasza i wykonano nowe pomosty komunikacyjne. Prace konserwatorskie objęły elewacje zewnętrzne wraz z portalami i obramieniami okiennymi, stolarką drzwiową wraz z okuciami oraz kutą kratą okna zakrystii. Elewacje oczyszczono, zachowując reliktów pierwotnych tynków, konieczne uzupełnienia wykonano materiałem kamiennym lub kitami mineralnymi barwionymi w masie. We wnętrzu kościoła usunięto wtórne tynki oraz wymalowania, wzmocniono odstonięte tynki wapienno-piaskowe, utrwalono i uczyniono polichromie. W partiach przyposadzkowych wykonano tynki specjalistyczne magazynujące sole. Powierzchnie ścian scalono kolorystycznie, dostosowując do tonu tła zacheuszków. W trakcie prac konserwatorskich zlokalizowano gniazda osadzenia dawnej belki tęczowej, na której znajdowała się grupa Ukrzyżowania; wymiary otworów pozwoliły odtworzyć belkę, charakterystyczny element dawnych wnętrz kościelnych. Konserwacji poddano historyczną posadzkę z układanych regularnie cienkich płyt piaskowcowych. Posadzkę oczyszczono, wzmocniono strukturę kamienia, płyty zasolone lub pęknięte zdemontowano i po zabiegach konserwatorskich umieszczono na pierwotnym miejscu. Kompleksowe prace konserwatorskie objęły wszystkie elementy wyposażenia. Oprócz remontu świątyni wykonano także konserwację zachowawczą kamiennej bramy wejściowej na teren przykościelny.

Szeroki zakres prac pozwolił przywrócić użytkowanie, zabezpieczyć konstrukcję i materiał elewacji zewnętrznych oraz uczynić wartości estetyczne wnętrza kościoła.

1. Widok ogólny od południowego zachodu
2. Widok z nawy ku prezbiterium
3. Partia cokołu
4. Mur i dach prezbiterium
- 5-6. Elementy wyposażenia kościoła – ambona i rzeźba w ołtarzu głównym
7. Chór muzyczny w zachodniej części nawy
8. Posadzka i wtórne warstwy malarskie ścian nawy

Fot. 1-8 | Archiwum Parafii Rzymskokatolickiej Wszystkich Świętych w Bobowej

BOBOWA

PO PRACACH KONSERWATORSKICH

9. Widok ogólny od południowego zachodu | Fot. G. Młynarczyk, NID OT Kraków

10. Elewacja południowa nawy i prezbiterium | Fot. Archiwum Parafii Rzymskokatolickiej Wszystkich Świętych w Bobowej

11. Okno w fasadzie | Fot. G. Młynarczyk, NID OT Kraków

12. Sygnaturka | Fot. G. Młynarczyk, NID OT Kraków

13, 15. Opracowanie murów i przypór | Fot. Archiwum Parafii Rzymskokatolickiej Wszystkich Świętych w Bobowej

14. Portal w elewacji południowej | Fot. Archiwum Parafii Rzymskokatolickiej Wszystkich Świętych w Bobowej

16

16. Widok z nawy ku prezbiterium
| Fot. G. Młynarczyk, NID OT Kraków
17. Przypora | Fot. Archiwum Parafii
Rzymskokatolickiej Wszystkich Świętych
w Bobowej
18. Chór muzyczny | Fot. Archiwum Parafii
Rzymskokatolickiej Wszystkich
Świętych w Bobowej
19. Wnętrze prezbiterium
| Fot. G. Młynarczyk, NID OT Kraków
- 20, 22. Elementy wyposażenia kościoła
– ambona i ołtarz boczny
| Fot. G. Młynarczyk, NID OT Kraków
21. Konstrukcja chóru
| Fot. G. Młynarczyk, NID OT Kraków

17

18

19

20

21

22

WYRÓŻNIENIE

WILLA GEORGA GRAWITZA, OBECNIE PAŃSTWOWA SZKOŁA MUZYCZNA I STOPNIA IM. TADEUSZA SZELIGOWSKIEGO W SZCZECINIE

Szczecin, al. Wojska Polskiego 115
zarządca: Państwowa Szkoła Muzyczna I stopnia im. Tadeusza Szeligowskiego
w Szczecinie

WYRÓŻNIENIE przyznano za wzorowo wykonane prace konserwatorskie, starannie przeprowadzone prace badawcze dokumentujące oryginalny wystrój oraz za ekspozycję historycznych walorów architektonicznych i plastycznych obiektu.

Eklektyczna willa została wzniesiona dla radcy miejskiego Georga Grawitza w latach 1897–1899 (na elewacjach wśród dekoracji pojawiają się dwie daty – 1897 i 1898), według projektu szczecińskiego architekta W. O. Zimmermanna. Dom otrzymał bogaty, neostylowy wystrój elewacji i wnętrza. W holu i głównej klatce schodowej oraz w pokojach znalazły się dekoracyjne stolarki, boazerie, stiukowe sufity i drewniane okładziny imitujące strop kasetonowy, szklenia okien drobnymi szybami ujętymi w ołów, kominki w oprawie ceramicznej. W 1951 roku willa została oddana do użytku szkole muzycznej; w związku z nową funkcją wprowadzono wtórne podziały części pomieszczeń, między innymi w dawnym salonie i gabinecie właściciela, zacierając historyczny i reprezentacyjny charakter wnętrza.

W latach 2014–2015 przeprowadzono kompleksowe prace obejmujące zarówno zewnątrz, jak i wewnątrz willi. Wykonano roboty konstrukcyjne i instalacyjne, w piwnicach zabezpieczono stropy oraz wymieniono wtórne posadzki i tynki, poddasze zaadaptowano na sale lekcyjne. Renowacji poddano elewację wraz z detalem sztukatorskim. Usunięto zdegradowane tynki i wykonano nowe wyprawy, zakonserwowano detal ze sztucznego kamienia, zespalać rozwarstwienia, uzupełniając ubytki i odtwarzając brakujące elementy. Zakonserwowano ozdobne kraty zachowane w części okien piwnicznych; w pozostałych oknach zlikwidowano wtórne okratowanie i wprowadzono nowe, odtworzone na wzór oryginalnych. We wnętrzach przywrócono historyczny układ pomieszczeń, zakłócony powojennymi podziałami na mniejsze sale. Likwidacja wtórnych ścian pozwoliła przywrócić między innymi w całości kompozycję stiukowych dekoracji sufitów. Pracom konserwatorskim poddano wszystkie elementy oryginalnego wystroju wnętrza willi – sztukaterie, boazerie w holu, przedsiionku i dawnej jadalni, strop, stolarkę okienną i drzwiową, schody z balustradami, dwa kominki, metalowe, ażurowe obudowy grzejników w drewnianych ramach, ozdobne szklenie okien klatki schodowej, okładziny ceramiczne ścian. Usunięto wtórne politory elementów drewnianych, uzupełniono ubytki kitami lub flekami, powierzchnie scalono kolorystycznie. Elementy metalowe oczyszczono, zabezpieczono antykorozyjnie i pomalowano; w stolarkach uzupełniono brakujące okucia i kłamki. W okładzinach ceramicznych naprawiono spękania, uzupełniono ubytki masy ceramicznej, zaś ubytki glazury wypunktowano malarsko. Sztukaterie oczyszczono, wzmocniono strukturalnie, wykonano konieczne uzupełnienia. Kolorystyka elewacji i wnętrza została odtworzona w oparciu o badania konserwatorskie.

Wykonane prace zabezpieczyły substancję zabytku, przywróciły pierwotny układ wnętrza i integralność estetyczną dawnej willi miejskiej. Uporządkowano także otoczenie budynku, wykonano prace pielęgnacyjne drzewostanu i renowację historycznego ogrodzenia działki.

1. Elewacja wejściowa – północno-zachodnia
2. Dawna jadalnia – aula szkolna
3. Hol główny
4. Pomieszczenia drugiej kondygnacji
5. Schody zewnętrzne
6. Detal sztukatorski ryzalitu
7. Portal wejścia głównego
8. Elewacja południowo-zachodnia z ryzalitem

Fot. 1-8 | Archiwum PSM I st. im. T. Szeligowskiego w Szczecinie

SZCZECIN

PO PRACACH KONSERWATORSKICH

9. Widok ogólny od zachodu | Fot. R. Walkiewicz, NID OT Szczecin

10-11. Ryzalit z dekoracją sztukatorską

| Fot. R. Walkiewicz, NID OT Szczecin

12. Dawna jadalnia - aula szkolna | Fot. R. Walkiewicz, NID OT Szczecin

13. Wejście główne | Fot. PSM I st. im. T. Szeligowskiego w Szczecinie

14. Przywrócony układ dawnego gabinetu pana domu

| Fot. R. Walkiewicz, NID OT Szczecin

15

16

17

18

15. Druga kondygnacja klatki schodowej | Fot. R. Walkiewicz, NID OT Szczecin
 16. Drzwi dawnej jadalni – auli szkolnej | Fot. R. Walkiewicz, NID OT Szczecin
 17-18. Hol i schody główne | Fot. R. Walkiewicz, NID OT Szczecin
 19-20. Detale stolarki drzwiowej | Fot. R. Walkiewicz, NID OT Szczecin
 21. Kominek w holu głównym | Fot. R. Walkiewicz, NID OT Szczecin

19

20

21

WYRÓŻNIENIE

SZKOŁA STOWARZYSZENIA „RODZINA WOJSKOWA”, OBECNIE SZKOŁA PODSTAWOWA SPECJALNA NR 123 IM. KORNELA MAKUSZYŃSKIEGO W WARSZAWIE

Warszawa, ul. Stefana Czarnieckiego 49
posiadacz: Szkoła Podstawowa Specjalna nr 123 im. Kornela Makuszyńskiego
w Warszawie

WYRÓŻNIENIE przyznano za staranny remont elewacji oparty na kompleksowych badaniach konserwatorskich i architektonicznych, uwzględniający wartości architektury modernistycznej oraz ślady z czasów powstania warszawskiego. Dzięki remontowi budynek stał się świadectwem historii o wymiarze edukacyjnym i społecznym.

Budynek z lat 1930–1934, łączący elementy modernizmu i art déco, został zaprojektowany przez Jana Koszczyca Witkiewicza. Powstał dla szkoły powszechnej i przedszkola Stowarzyszenia „Rodzina Wojskowa”, skupiającego żony oficerów i podoficerów. Po zajęciu Warszawy przez Niemców szkoła została przymusowo zamknięta w październiku 1939 roku. W budynku od 1941 roku działał internat dla sierot i półsierot „Rodziny Wojskowej”. Działała tu też stołówka Rady Głównej Opiekuńczej, a w konspiracji funkcjonowały tajne komplety i placówka „Żegoty”, Rady Pomocy Żydom przy Delegaturze Rządu RP na Kraj. Po wybuchu powstania warszawskiego w dniach od 5 do 11 sierpnia na ul. Czarnieckiego znajdowały się powstańcze barykady. Placówka szkolna służyła jako powstańcza stołówka, magazyn i szpital polowy. Intensywny ostrzał pozostawił liczne ślady na elewacjach budynku. Od 1945 roku budynek znów stałe pełni funkcje dydaktyczne.

W latach 2016–2017 przeprowadzono remont elewacji. Wykonano inwentaryzację oraz kompleksowe badania konstrukcyjne, architektoniczne i konserwatorskie. Pozwoliły one określić wytrzymałość cegieł, zidentyfikować skład oryginalnie użytych tynków i zapraw spoinowania oraz ustalić liczbę i charakter śladów po ostrzale z czasów II wojny światowej. Uwzględniając wyniki badań i rozmaite warianty rozwiązań konserwatorskich, podjęto decyzje o zróżnicowanym opracowaniu poszczególnych elewacji. Usunięto warstwy wtórnych napraw. W elewacjach podwórzowych tynki wymieniono i uzupełniono, natomiast na ścianach frontowej i bocznej przy eksponowanej części wejściowej przeprowadzono konserwację zachowawczą warstw oryginalnych wraz z postrzelinami w klinkierze i zaprawach. Część uszkodzeń tynków wypełniono odróżnialnym materiałem o mniejszym uziarnieniu, część zachowano i uczyniono jako ślad tragicznych wydarzeń wojny. Powierzchnie wypraw tynkarskich zostały ujednolicone kolorystycznie farbami laserunkowymi. Klinkierowe schody wejściowe i słupy pergoli przylegającej do elewacji tylnej szkoły ze względu na zły stan techniczny rozebrano i odtworzono zgodnie ze stanem pierwotnym. Nowe cegły wykonano w cegielni w Gozdnicy, tej samej, z której pochodził materiał użyty w czasie budowy szkoły. Uszkodzone cegły klinkierowe w słupkach międzyokiennych, parapetach, opracowaniach narożników, zagrażające trwałości elementów budynku, wymieniono na nowe lub uzyskane z materiału rozbiórkowego.

Prace przeprowadzono z pietyzmem dla zachowanej substancji zabytkowej, zarówno dla estetyki materiałowej architektury przedwojennej, jak i dla świadectwa pamięci – śladów ostrzału z czasów powstania. W kilku miejscach umieszczono wskazujące na ich znaczenie elementy dodatkowe – formy krzyża-plastra ze znakiem Polski Walczącej.

1

2

3

- 1. Detal ceramiczny
- 2. Elewacja północna szkoły
- 3, 5. Tynki elewacyjne i detal ze śladami postrzelin
- 4. Bryła skrzydła południowego szkoły
- 6. Wschodnia elewacja boczna

Fot. 1-6 | A. Wystocka, Biuro Stołecznego Konserwatora Zabytków Urzędu m. st. Warszawy

5

4

6

WARSZAWA

PO PRACACH KONSERWATORSKICH

- 7-8. Elewacja południowa
| Fot. B. Modrzewski, NID OT Warszawa
9. Wejście główne | Fot. A. Wysocka, Biuro Stołecznego Konserwatora Zabytków Urzędu m. st. Warszawy
10. Zachodnia elewacja boczna
| Fot. A. Wysocka, Biuro Stołecznego Konserwatora Zabytków Urzędu m. st. Warszawy
- 11-12. Środkowa część elewacji południowej - zachowanie zniszczeń
| Fot. B. Modrzewski, NID OT Warszawa

13

14

13. Elewacja zachodnia | Fot. B. Modrzewski, NID OT Warszawa

14. Skrzydło południowe szkoły | Fot. B. Modrzewski, NID OT Warszawa

15. Elewacja tylna i boczna – zachodnia | Fot. A. Wysocka, Biuro Stołecznego Konserwatora Zabytków Urzędu m. st. Warszawy

16–17. Postrzeliny w południowym przęśle elewacji wschodniej | Fot. B. Modrzewski, NID OT Warszawa

18. Elewacja tylna i boczna – wschodnia | Fot. A. Wysocka, Biuro Stołecznego Konserwatora Zabytków Urzędu m. st. Warszawy

19. Południowe przęśło elewacji wschodniej | Fot. B. Modrzewski, NID OT Warszawa

15

16

17

18

19

Zespół pałacowo-parkowy w Jankowicach – wyróżnienie w kategorii rewaloryzacji przestrzeni kulturowej i krajobrazu | Fot. R. Banach, NID OT Poznań

rewaloryzacja
przestrzeni
kulturowej
i krajobrazu

ZABYTEK
ZADBANY
2019

LAUREAT

ZAGRODA – MUZEUM WSI MARKOWA

woj. podkarpackie | Markowa 1500
właściciel: Towarzystwo Przyjaciół Markowej

LAUR przyznano za wzorowo wykonane prace remontowo-konserwatorskie w Zagrodzie – Muzeum Wsi Markowa, które pozwoliły na zachowanie i utrwalenie wiejskiego krajobrazu kulturowego ważnego dla lokalnej tradycji i tożsamości.

Utworzenie skansenu zabudowy wsi galicyjskiej było inicjatywą powstałego w 1979 roku Towarzystwa Przyjaciół Markowej, organizacji społecznej zaangażowanej w ochronę lokalnej tożsamości. Teren na cele zaplanowanej zagrody-skansenu przekazał ówczesny urząd gminy. W 1980 roku zakupiono od mieszkańców wsi pierwsze obiekty: chałupę kmiecią oraz stajnię. W 1983 roku rozbudowano skansen o kolejne obiekty drewniane – drugą stajnię i wiatrak. Prace inwentaryzatorskie i translokacyjne wykonywano czynem społecznym. Skansen-zagroda został otwarty w 1985 roku na 600-lecie wsi. W następnych latach powiększył się zarówno teren, na którym stoją zabytkowe obiekty budownictwa wiejskiego, jak i ich zasób, między innymi o chałupę biedniacką z chlewikiem, sołek (spichlerz), budynek szkoły ludowej. Wyposażenie wewnątrz zaaranżowano dzięki przedmiotom i sprzętom przekazanym przez mieszkańców Markowej. Zabudowa świadczy o zróżnicowaniu społecznym dawnej wsi i jej życiu codziennym. Budynki mieszkalne i gospodarcze są prezentowane w układzie przestrzennym typowym dla terenu łańcucko-przeworskiego.

W latach 2006–2018 przeprowadzono prace remontowe przy poszczególnych obiektach, przede wszystkim o charakterze zachowawczym, a także systematyczne działania porządkowe i pielęgnacyjne w ich otoczeniu. Prace objęły zarówno obiekty już znajdujące się na terenie skansenu, jak i te wprowadzane do niego w kolejnych latach. Wykonano instalacje odgromowe. Systematycznie prowadzono remonty dachów, wymuszone krótką trwałością poszycia słomianego. Sukcesywnie wymieniono strzechy na budynkach chałupy kmiecej, stajni, stodoły i chałupy biedniackiej. Prace zabezpieczające objęły impregnację konstrukcji dachów, a także ścian poszczególnych obiektów. Zgodnie z tradycyjnymi metodami wykonywane jest bielienie chałup. Wyremontowano także elementy takie jak płoty czy konstrukcja żurawia. Prowadzone prace miały na celu przede wszystkim utrzymanie dobrego stanu technicznego i estetyki obiektów. Towarzystwo przyznające zabudowie ogrody i drzewa owocowe poddawane są stałej pielęgnacji.

Utworzony i utrzymywany siłami społecznymi skansen w Markowej odtwarza przestrzeń kulturową wsi. Dbałość o nią wynika z silnej tożsamości lokalnej. Zastosowanie tradycyjnych technik rzemieślniczych i materiału pozwala zachować autentyczność zabudowy, a pielęgnacja ogrodów, sadu czy pasieki uczytelnia zasady dawnej organizacji wiejskiego otoczenia.

1-2. Chatupa kmieca z tak zwanym rynkiem | Fot. Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Przemyślu – Delegatury w Rzeszowie
 3. Skansen – widok ogólny | Fot. Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Przemyślu – Delegatury w Rzeszowie
 4. Wiatrak | Fot. Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Przemyślu – Delegatury w Rzeszowie
 5. Chatupa kmieca – wymiana strzechy | Fot. Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Przemyślu – Delegatury w Rzeszowie
 6. Chatupa biedniacka – bielenie ścian zewnętrznych | Fot. F. Balawejder, TPM

MARKOWA

PO PRACACH KONSERWATORSKICH

7. Widok ogólny - stodoła | Fot. A. Sapeta, NID OT Rzeszów

MARKOWA

PO PRACACH KONSERWATORSKICH

8. Widok ogólny – chatupa kmięca | Fot. R. Kwolek, NID OT Rzeszów
9–10. Chatupa kmięca | Fot. F. Balawejder, TPM
11. Tak zwany rynek zagrody | Fot. A. Sapeta, NID OT Rzeszów
12. Ule | Fot. F. Balawejder, TPM

13. Chałupa kmieca | Fot. F. Balawejder, TPM

14. Bróg i chałupa biedniacka z chlewikiem | Fot. R. Kwolek, NID OT Rzeszów

15. Stodoła | Fot. F. Balawejder, TPM

16. Wiatrak | Fot. F. Balawejder, TPM

17. Chałupa biedniacka | Fot. A. Sapeta, NID OT Rzeszów

WYRÓŻNIENIE

ZESPÓŁ DWORSKO-PARKOWY W CHRZĘSNEM

woj. mazowieckie | Chrzesne, ul. Pałacowa 1
właściciel: Powiat Wołomiński

WYRÓŻNIENIE przyznano za kompleksowe działania przy rewitalizacji historycznego zespołu dworsko-parkowego, które powstrzymały degradację i przywróciły wartości zabytkowe krajobrazu kulturowego.

Majątek w Chrzesnem znany jest z ilustracji XVI-wiecznych. W 1635 roku na fundamentach wcześniejszej budowli został wzniesiony murowany dwór o cechach późnego renesansu. Ówczesnym właścicielem majątku był Stefan Dobrogost Grzybowski, dyplomata, senator i poseł, uznana postać życia politycznego kraju. W 2. połowie XVIII wieku zmieniono częściowo wystrój elewacji i przebudowano wnętrza piętra. Po 1859 roku majątek przeszedł na własność rodziny Koskowskich, a następnie Karskich. Chrzesne stało się miejscem spotkań – salonem artystycznym. Gościł tu między innymi Cyprian Kamil Norwid czy, w późniejszych latach, Władysław Podkowiński. To tutaj powstały impresjonistyczne prace plenerowe Podkowińskiego – *Sad w Chrzesnem* czy *Dzieci w ogrodzie*. Majątek został znacjonalizowany już w 1944 roku; w latach 60. dwór zaadaptowano na ośrodek wychowawczy dla młodzieży i mieszkania socjalne. Po roku 1998 pozostawał opuszczony. Od 2002 roku zespół, na który składają się dwór, część parku ukształtowanego w 1. połowie XIX wieku oraz spichrz i oficyna z końca XIX i początku XX wieku, jest własnością powiatu wołomińskiego.

W latach 2009–2014 zrealizowano prace badawcze, budowlane, konserwatorskie i rewitalizacyjne założenia przeznaczonego na potrzeby edukacyjno-kulturalne. Przeprowadzono badania archeologiczne, konstrukcyjne, architektoniczne, stratygraficzne, mykologiczne i dendrochronologiczne modrzewiowych stropów drugiej kondygnacji. Wykonano prace instalacyjne, wzmocniono sklepienia, stropy i nadproża, wymieniono powojenną konstrukcję i pokrycie dachu. Uczytelniono historyczny układ wnętrz piętra; w sieni przywrócono dawny bieg klatki schodowej. Wykonano nowe tynki wewnętrzne i zewnętrzne; pracom konserwatorskim zostały poddane odkryte w czasie badań fragmenty polichromii ścian tarczowych sklepień parteru. Kolorystyka elewacji i wnętrz została opracowana na podstawie wyników badań konserwatorskich. Konserwacji poddano zachowane elementy oryginalnej struktury budowlanej i dekoracje architektoniczne: detale piaskowcowe, sztukaterie sklepień parteru, drewniane stropy piętra reprezentacyjnego, XVIII-wieczne kominki. Odtworzono historyczne podziaty i konstrukcję skrzynkową stolarki okiennej.

Prace remontowe i renowacyjne wykonano w obu budynkach gospodarczych zespołu dworskiego – oficynie i spichrzu dworskim. Pracom rewitalizacyjnym poddano również park dworski. Odtworzono osie historyczne założenia, uczytelniono układ dróg i ścieżek, wykonano prace pielęgnacyjne przy starodrzewie oraz nasadzenia ozdobne i uzupełniające.

Zespół dworski w Chrzesnem jest obecnie siedzibą samorządowego centrum kultury. Kompleksowa rewitalizacja przywróciła i uczytelniła wartości architektoniczne i przestrzenne dawnego założenia rezydencjonalnego i pozwoliła na udostępnienie go odwiedzającym.

1. Elewacja frontowa dworu
2. Elewacja tylna
3. Wnętrze parku
4. Spichlerz dworski
5. Piaszkowcowy detal elewacji dworu – fryz podokapowy i obramienie okienne
6. Sień
7. Klatka schodowa

Fot. 1-7 | Archiwum Starostwa Powiatowego w Wołominie

CHRZĘSNE

PO PRACACH KONSERWATORSKICH

8. Widok ogólny – dwór, oficyna i spichlerz | Fot. K. Samulik

9. Dwór od strony podjazdu | Fot. K. Samulik

10. Elewacja boczna i tylna dworu | Fot. Archiwum Starostwa Powiatowego w Wołominie

11. Ogrodzenie parku | Fot. J. Szałygin, NID OT Warszawa

12. Fragment ryzalitu elewacji tylnej | Fot. Archiwum Starostwa Powiatowego w Wołominie

13. Park | Fot. Archiwum Starostwa Powiatowego w Wołominie
 14. Iluminacja dworu | Fot. Archiwum Starostwa Powiatowego w Wołominie
 15. Strop modrzewiowy sali głównej na piętrze | Fot. J. Szałygin, NID OT Warszawa
 16. Sala boczna piętra | Fot. J. Szałygin, NID OT Warszawa
 17. Detal sztukatorski parteru | Fot. J. Szałygin, NID OT Warszawa
 18. Krosztyny balkonu w elewacji frontowej | Fot. Archiwum Starostwa Powiatowego w Wołominie
 19-20. Sale parteru | Fot. J. Szałygin, NID OT Warszawa

WYRÓŻNIENIE

ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY W JANKOWICACH

woj. wielkopolskie | Jankowice, ul. Ogrodowa 2
właściciel: Gmina Tarnowo Podgórne

WYRÓŻNIENIE przyznano za starannie przeprowadzone prace konserwatorskie i rewaloryzacyjne w zabytkowym założeniu pałacowym, przywracające historyczne walory dawnej rezydencji.

Najstarsze wzmianki o siedzibie majątku w Jankowicach pochodzą z 1531 roku. Obecny klasycystyczny pałac został wybudowany na początku XIX wieku, w latach 1803–1807, najprawdopodobniej według projektu znanego berlińskiego architekta Davida Gilly'ego. Ówczesnym właścicielem majątku i inicjatorem budowy był spolonizowany szwedzki dyplomata Lars von Engeström, ożeniony z Rozalią z Chłapowskich. Pod koniec XIX wieku majątek przeszedł w ręce rodziny Kwileckich. W 1912 roku architekt Roger Sławski przebudował wnętrza i powiększył założenie o boczne skrzydła. Pierwotna bryła i rozbudowa tworzą harmonijną całość, otoczoną przez park krajobrazowy, z rozległym stawem w części środkowej. Po II wojnie światowej majątek został znacjonalizowany i mieścił kolejne instytucje wojewódzkie i centralne. W 1997 roku zdegradowany zespół pałacowo-parkowy stał się własnością gminy. Został wydzierżawiony, jednak bez odpowiednich prac remontowych popadał w dalszą ruinę. W 2010 roku gmina Tarnowo Podgórne podjęła kroki prawne w celu odebrania zdewastowanego obiektu i przeznaczenia go na cele kultury i oświaty.

W latach 2016–2018 przeprowadzono prace budowlane, konserwatorskie i adaptacyjne pałacu oraz rewaloryzację otoczenia parkowego. Prace objęły zabezpieczenie konstrukcji ścian i stropów oraz remont dachu. Wykonano nowe tynki elewacyjne i warstwy malarskie o kolorystyce zgodnej z wynikami badań stratygraficznych. Granitowe schody zewnętrzne oczyszczono, ubytki uzupełniono barwionymi w masie kitami. Zachowane fragmenty zewnętrznych posadzek ceramicznych w parterze kolumnad zostały zakonserwowane, pozostałe powierzchnie uzupełniono na podstawie form oryginału. Pracom konserwatorskim poddano detal sztukatorski ścian zewnętrznych, główną, marmurową klatkę schodową wraz z balustradą metaloplastyczną oraz posadzki ceramiczne w holu, tynki i sztukaterie we wnętrzach. Odtworzono formy stolarek i boazerii wnętrz. W piwnicach w środkowej części pałacu, stanowiących relikty poprzedniej budowli rezydencjonalnej, oczyszczono i zakonserwowano ceglano-kamienne lica ścian i sklepień.

Kompleksowe prace na zewnątrz i wewnątrz pałacu pozwoliły przywrócić budowli integralny wyraz architektoniczny. Prace porządkowe i rewaloryzacyjne objęły bezpośrednio otoczenie pałacu. Wykonano kamienną nawierzchnię podjazdu. W parku skorygowano samosiewy, odtworzono trawniki, wykonano nasadzenia krzewów i roślin ozdobnych. Założenie parkowe poddawane jest stałym zabiegom pielęgnacyjnym.

Obecnie w pałacu funkcjonuje ośrodek kultury i Samorządowa Szkoła Muzyczna I stopnia. Przeprowadzone prace uchroniły założenie pałacowe przed degradacją, uczyniły jego wartości zabytkowe i pozwoliły udostępnić je licznym odbiorcom.

1

2

3

4

5

- 1. Pałac od strony podjazdu | Fot. W. Biegański
- 2. Część zachodnia parku | Fot. Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu
- 3. Podłużne wnętrza parkowe na osi pałacu | Fot. E. Grzegorzcyk, Biuro Powiatowego Konserwatora Zabytków w Poznaniu
- 4. Taras w elewacji tylnej | Fot. E. Grzegorzcyk, Biuro PKZ w Poznaniu
- 5. Wyjście na taras frontowy | Fot. E. Grzegorzcyk, Biuro PKZ w Poznaniu
- 6. Sala na piętrze | Fot. Archiwum WUOZ w Poznaniu
- 7. Główna klatka schodowa | Fot. E. Grzegorzcyk, Biuro PKZ w Poznaniu
- 8. Zewnętrzna stolarka drzwiowa | Fot. E. Grzegorzcyk, Biuro PKZ w Poznaniu

6

7

8

JANKOWICE

PO PRACACH KONSERWATORSKICH

9. Elewacja od strony parku | Fot. T. Koryl

10. Elewacja frontowa i boczna | Fot. R. Banach, NID OT Poznań

11–12. Główna klatka schodowa | Fot. R. Banach, NID OT Poznań

13. Południowo-wschodni narożnik korpusu i skrzydła bocznego | Fot. R. Banach, NID OT Poznań

14. Pałac od strony podjazdu | Fot. R. Banach, NID OT Poznań

15

16

17

15. Staw parkowy | Fot. T. Koryl
 16-17. Najbliższe otoczenie pałacu | Fot. T. Koryl
 18, 20. Wnętrza parku | Fot. T. Koryl
 19. Widok na elewację ogrodową | Fot. R. Banach, NID OT Poznań
 21. Dekoracja sztukatorska klatki schodowej | Fot. R. Banach, NID OT Poznań
 22. Piwnice | Fot. R. Banach, NID OT Poznań
 23. Sala piętra | Fot. R. Banach, NID OT Poznań

18

19

20

21

22

23

WYRÓŻNIENIE

TRWAŁA RUINA PAŁACU W ZATONIU

woj. lubuskie | Zielona Góra, ul. Księżnej Doroty
posiadacz: Miasto Zielona Góra

WYRÓŻNIENIE przyznano za zabezpieczenie i konserwację zagrożonego katastrofą budowlaną pałacu, jego ekspozycję i udostępnienie. Warta podkreślenia jest rola edukacyjna podjętych działań, przywracających element krajobrazu kulturowego w konserwatorskiej formule trwałej ruiny.

Zatonie to wieś o genezie średniowiecznej. W latach 1685–1689 Baltasar von Unruh wzniósł tu dwór barokowy. W 1809 roku majątek stał się własnością Doroty, córki Piotra de Birona, księcia kurlandzkiego, który pod koniec życia zamieszkał w swych dobrach w pobliskim Żaganiu. Dorota de Talleyrand-Périgord osiadła w Zatoniu w 1840 roku. W latach 1842–1843 przebudowała barokową rezydencję w Zatoniu na klasycystyczny pałac. Budowla została podwyższona, elewacje ozdobiły niskie portyki doryckie i wieńczący attykę fasady kartusz. Wzorem form były realizacje Karla Friedricha Schinkla. Przy pałacu powstał park krajobrazowy, powiększony w latach 80. XIX wieku. Pałac spalony w 1945 roku przez Armię Czerwoną, w dalszych latach ulegał degradacji, aż do stanu postępującej ruiny. W 2015 roku Zatonie zostało administracyjną częścią Zielonej Góry. W 2017 roku dawne założenie rezydencjonalne przeszło w posiadanie samorządu miasta.

W 2018 roku przeprowadzono prace budowlane i konserwatorskie, poprzedzone szczegółowymi badaniami historycznymi i substancji zabytkowej. Usunięto roślinność rosnącą na murach, uporządkowano i posegregowano zalegający oryginalny materiał budowlany. Cegły zostały następnie użyte do naprawy i uzupełnień struktury murów. Układ ścian wewnętrznych odtworzono zgodnie z dokumentacją ewidencyjną z 1959 roku, złożono odnalezione fragmenty piaskowcowych schodów dawnego holu. Zabezpieczono korony murów. Naprawiono otwory okienne i drzwiowe – najbardziej zniszczone nadproża przemurowano po wykonaniu krążyn zgodnych z oryginalnymi profilami, pozostałe zszyto kotwami stalowymi i wzmocniono iniekcyjnie. Mury dezynfekowano, zakotwiono, wykonano przemurowania na zaprawie trasowej o parametrach tożsamyh do istniejącej. Konserwacji zachowawczej poddano wyprawy tynkarskie elewacji, ślady malatur oraz detal architektoniczny. Oczyszczono, zabezpieczono i uczytelniono relikty sztuki i dekoracji malarskiej, w tym malowane okno iluzjonistyczne w elewacji parkowej. Tynki wapienno-piaskowe zabezpieczono opaskami ochronnymi, uzupełnienia wykonano zaprawą o tożsamym składzie. Portyki kolumnowe z piaskowca oczyszczono, wzmocniono strukturalnie i odsolono, zakotwiono przełamy, całość scalono kolorystycznie. We wnętrzu odtworzono posadzkę z płasko układanej cegły, której oryginalne zachowane partie były zapewne warstwą przygotowawczą pod właściwe posadzki kamienne; fragment posadzki ceramicznej z białych i niebieskich płytek zachowano po konserwacji w formie świadka. Wykonano system iluminacji pałacu.

Główny element historycznego założenia rezydencjonalnego odzyskał swe znaczenie w przestrzeni w formie trwałej ruiny. Przeprowadzone prace utrwaliły wartości zabytkowe materialnego świadectwa historii. Obiekt został udostępniony zwiedzającym.

1. Elewacja tylna | Fot. J. Skorulski
 2-3. Mury wnętrza | Fot. J. Skorulski
 4. Kartusz herbowy | Fot. J. Skorulski
 5. Portyk elewacji tylnej | Fot. J. Skorulski

6. Wnętrze pałacu | Fot. M. Jakuboszczak
 7. Kapitel dorycki portyku | Fot. J. Skorulski
 8. Kroksztyny gzymsu koronującego | Fot. M. Jakuboszczak

ZATONIE

PO PRACACH KONSERWATORSKICH

9

9. Elewacja frontowa | Fot. J. Skorulski
10. Mury wnętrza | Fot. M. Jakuboszczak
11-12. Udostępnione wnętrze przyziemia | Fot. J. Skorulski

10

11

12

13

- 13. Llica ceglane ścian wnętrza | Fot. M. Jakuboszczak
- 14. Ślad barokowej dekoracji stiukowej | Fot. M. Jakuboszczak
- 15. Fragment posadzki ceramicznej | Fot. M. Jakuboszczak
- 16. Portyk frontowy | Fot. M. Jakuboszczak
- 17. Iluminacja | Fot. J. Skorulski

14

15

16

17

Prochownia „Stara Apteka”, obecnie scena Teatru Wybrzeże w Gdańsku - wyróżnienie w kategorii adaptacji obiektów zabytkowych | Fot. T. Błyskosz, NID OT Gdańsk

adaptacja
obiektów
zabytkowych

ZABYTEK
ZADBANY
2019

LAUREAT

DWORZEC KOLEJOWY I MAGAZYN TOWAROWY W KOŚCIERZYNIE

woj. pomorskie | Kościerzyna, ul. Dworcowa 33
posiadacz: Gmina Miejska Kościerzyna

LAUR przyznano za wzorową adaptację i rewitalizację zespołu budynków dworca kolejowego w Kościerzynie pozwalające na utrwalenie i wyeksponowanie oryginalnych elementów architektonicznych zabytku, zachowanie pierwotnego sposobu użytkowania dworca i dostosowanie go do nowych funkcji komercyjnych i biurowych.

Dworzec w Kościerzynie powstał około 1890 roku. Od strony południowej przylega do niego magazyn towarowy z dwustronną rampą, rozbudowany w latach 1906–1909. Przed rokiem 1911 do dworca dobudowano dwukondygnacyjną część północną, a po 1912 – przeszklone zadaszenie peronu. Tak ukształtowane obiekty stanowiły zespół typowy dla infrastruktury kolejowej z końca XIX i początku XX wieku. W latach 70. XX wieku dworzec i magazyn otynkowano i pozbawiono większości dekoracyjnych elementów snycerskich, przebudowano także wnętrza. W kolejnych latach budynek dworca został zamknięty. Opuszczony i niszczący obiekt w 2015 roku przejął samorząd Kościerzyny.

Przekształcone i nieużytkowane obiekty wyremontowano w latach 2017–2018. Prace poprzedziły analizy i badania konserwatorskie. Z elewacji usunięto wtórne tynki cementowe. Oryginalne lica ceglane oczyszczono, pęknięcia wypełniono zaprawą iniekcyjną, uzupełniono ubytki, wzmocniono partie osypujące się, wykonano odsolenie i hydrofobizację. Spoiny uzupełniono zaprawą o składzie zbliżonym do oryginału; całość scalono kolorystycznie. W dawnych partiach tynkowanych wykonano nowe wyprawy. Prace remontowe i konserwatorskie objęły drewnianą konstrukcję dachu, a także wiaty peronowej. Odtworzono dekoracyjne elementy snycerskie – wiatrownice i wypełnienia w szczytach dachu. Przywrócono szklane świetliki w dachu wiaty. Zakonserwowano zachowane elementy oryginalnego wyposażenia stacji – szyld, drewnianą gablotę rozkładu jazdy, maszt na flagę i syrenę alarmową. Konserwacji poddano stolarkę okienną i drzwiową. Ze względu na degradację drewna część okien odtworzono, zachowując konstrukcję i formę, również w miejsce wtórnych okien powojennych. Kompleksowe prace wykonano we wnętrzu dworca. Oryginalne, ceramiczne posadzki i okładziny ścian holu zostały oczyszczone, uzupełniono pęknięcia i ubytki; brakujące płytki posadzki dobrano zgodnie z wzorami historycznymi. Odnowiono drewnianą klatkę schodową, przywracając pierwotną kolorystykę warstw malarskich. Nowe elementy wystroju wnętrz dostosowano do historycznego charakteru dworca. W związku z przeznaczeniem na nowe funkcje biurowo-wystawiennicze piętro dworca zostało zaaranżowane jako otwarta przestrzeń o minimalistycznych formach. W budynku magazynowym wykonano prace tynkarskie, malarskie i posadzkarskie, wprowadzono stolarkę wzorowaną na oknach historycznych z budynku dworca, w miejsce wtórnych wrót wprowadzono nowe drewniane wrota przesuwne, we wnętrzu wyeksponowano drewniane słupy konstrukcyjne.

Prace remontowe i konserwatorskie wykonano z poszanowaniem substancji zabytkowej zespołu architektonicznego i funkcjonalnego, a działania adaptacyjne dostosowano do historycznych form i wystroju obiektów.

KOŚCIERZYNA

PRZED PRACAMI KONSERWATORSKIMI

1. Widok ogólny od północnego zachodu | Fot. Archiwum Urzędu Miasta Kościerzyna
2. Wejście główne | Fot. M. Zakrzewska
3. Zadaszenie peronu | Fot. M. Zakrzewska
4. Dworzec i magazyn towarowy (po lewej) – widok od południowego wschodu | Fot. Archiwum Urzędu Miasta Kościerzyna
5. Pomieszczenia parteru przebudowane w latach 70. XX wieku | Fot. Archiwum Urzędu Miasta Kościerzyna
6. Hol kasowy | Fot. M. Zakrzewska
7. Wnętrza parteru | Fot. M. Zakrzewska
8. Wewnętrzna stolarka drzwiowa | Fot. M. Zakrzewska
9. Klatka schodowa | Fot. M. Zakrzewska

KOŚCIERZYNA

PO PRACACH KONSERWATORSKICH

10. Widok ogólny od północnego zachodu | Fot. Archiwum Urzędu Miasta Kościerzyna

KOŚCIERZYNA

PO PRACACH KONSERWATORSKICH

11

12

13

14

15

- 11. Elewacje dworca i magazynu
| Fot. Archiwum Urzędu Miasta Kościerzyna
- 12. Wejście główne | Fot. K. Ślefańska
- 13. Dworzec i magazyn towarowy
| Fot. T. Błyskosz, NID OT Gdańsk
- 14. Peron pod wiatą dworcową
| Fot. T. Błyskosz, NID OT Gdańsk
- 15. Stolarka okienna w elewacji frontowej
| Fot. K. Ślefańska

KOŚCIERZYNA

PO PRACACH KONSERWATORSKICH

16

17

18

- 16. Pomieszczenia piętra dworca
| Fot. T. Błyskosz, NID OT Gdańsk
- 17. Klatka schodowa
| Fot. T. Błyskosz, NID OT Gdańsk
- 18-19. Hol kasowy
| Fot. T. Błyskosz, NID OT Gdańsk
- 20. Sanitariaty | Fot. K. Ślebarska

19

20

WYRÓŻNIENIE

PROCHOWNIA „STARA APTEKA”, OBECNIE SCENA TEATRU WYBRZEŻE W GDAŃSKU

Gdańsk, ul. Teatralna 2
posiadacz: Teatr Wybrzeże

WYRÓŻNIENIE przyznano za kompleksowe działania adaptacyjne pozwalające w sposób harmonijny wprowadzić nową funkcję w historyczny układ przestrzenny oraz prace rewaloryzacyjne o wysokiej jakości zarówno w sferze rozpoznania badawczego, jak i wykonawstwa.

Stara Apteka to historyczna nazwa prochowni towarzyszącej Wielkiej Zbrojowni, oddzielonej od niej niewielkim dziedzińcem z murem kurtynowym z bramą. Prochownia i dziedziniec kryją relikty gotyckich murów obronnych Głównego Miasta – muru wysokiego i muru niskiego, na których posadowiono tylną i frontową ścianę prochowni, oraz baszty i fosy. Prochownię o manierystycznej dekoracji architektonicznej wzniesiono w 1636 roku według projektu Antoniego van Obbergena. Ceglane lica elewacji dopełnia kamienny detal architektoniczny i rzeźbiarski: oboknia, portal z herbem Gdańska i przedstawieniami alegorii siły prochu dłuta Hermana Knusta, a także wmurowane kamienne kule armatnie. Nazwa „Stara Apteka” nawiązywała żartobliwie do „piguł” – czyli wytwarzanych tu materiałów strzelniczych i kul armatnich. W 1945 roku budowla została częściowo zniszczona; w 1966 roku obiekt został odbudowany i pełnił funkcję magazynu teatralnego.

W latach 2014–2018 budowlę i sąsiedni dziedziniec zaadaptowano na potrzeby nowej sceny teatralnej. Prace budowlane, konserwatorskie i odtworzeniowe, poprzedzone wszechstronnymi badaniami, objęły zachowane obiekty prochowni i muru kurtynowego. Zabezpieczono osłabioną nierównomiernie osiadającymi fundamentami konstrukcję prochowni, wykonując między innymi specjalną stalową ramę dla odciążenia kamiennych fundamentów i wsparcia ściany południowej budynku. Na poziomie muru wysokiego odkryto i zakonserwowano pozostałości fundamentów baszty obronnej. Wzmocniono i oczyszczono mury kondygnacji naziemnych, wykonano prace konserwatorskie elewacji wraz z elementami kamiennymi, odtworzono brakujące detale wystroju kamieniarskiego, a także okiennice, kraty i stolarkę okienną, opierając formy na analizie materiałów historycznych i ikonograficznych oraz stosując tradycyjne techniki wykonawcze. Wykonano remont konstrukcji i nowe pokrycie ceramiczne dachu. We wnętrzu prochowni – przeznaczonym na foyer nowej sceny – lica ceglane pokryto lekką pobiałą, eksponując strukturę murów. Przy wprowadzaniu nowych rozwiązań funkcjonalnych do wnętrza zastosowano materiały współczesne, harmonizujące z zabytkowym charakterem obiektu – kamień, przeszklenia, blachę miedzianą. Na dawnym dziedzińcu wzniesiono nowy budynek sceny, włączając mur kurtynowy w przyziemie elewacji. Infrastruktura techniczna sceny została umieszczona w nowo wykonanej kondygnacji podziemnej. We wnętrzach nowego obiektu wyeksponowano fragmenty odsłoniętych murów gotyckich i zabytkowe elewacje sąsiednich budynków Starej Apteki i Wielkiej Zbrojowni. Nowoczesne rozwiązania architektoniczne nowej sceny są powiązane z formami historycznymi bez ich imitacji.

Wykonane prace przywróciły obiektom zabytkowym walory historyczne i estetyczne, a nowa funkcja łączy budynek historyczny i współczesną rozbudowę.

1

2

3

5

4

6

7

1. Elewacja boczna prochowni | Fot. A. Bortkiewicz
2. Portal wejścia głównego | Fot. A. Bortkiewicz
3. Elewacja tylna | Fot. A. Bortkiewicz
4. Fasada - lica i kamienne oboknia | Fot. A. Bortkiewicz
5. Prochownia z przylegającym murem kurtynowym z bramą | Fot. A. Bortkiewicz
6. Relikty baszty średniowiecznej | Fot. W. Narloch
7. Wykop na dziedzińcu przejścia bramnego | Fot. W. Narloch

GDAŃSK

PO PRACACH KONSERWATORSKICH

- 8. Fasada | Fot. T. Błyskosz, NID OT Gdańsk
- 9. Rzeźby portalu | Fot. T. Błyskosz, NID OT Gdańsk
- 10. Przejście z nowej sceny do prochowni | Fot. T. Błyskosz, NID OT Gdańsk
- 11. Fasada i łącznik z głównym gmachem teatru | Fot. T. Błyskosz, NID OT Gdańsk
- 12. Scena pod dawnym dziedzińcem | Fot. T. Błyskosz, NID OT Gdańsk

13

14

15

16

13. Łącznik nad murem kurtynowym | Fot. T. Błyskosz, NID OT Gdańsk

14. Wnętrze budynku nowej sceny | Fot. T. Błyskosz, NID OT Gdańsk

15. Ekspozycja ściany bocznej prochowni w nowym budynku | Fot. W. Narloch

16. Nowa scena na dziedzińcu | Fot. W. Narloch

17. Widownia nowej sceny – po lewej ściany Wielkiej Zbrojowni, z tyłu dawny mur kurtynowy i brama | Fot. D. Werner

18. Foyer w prochowni | Fot. W. Narloch

17

18

WYRÓŻNIENIE

DWORZEC KOLEJOWY, OBECNIE MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA „STACJA BIBLIOTEKA” W RUDZIE ŚLĄSKIEJ

woj. śląskie | Ruda Śląska, ul. Dworcowa 33
właściciel: Miasto Ruda Śląska

WYRÓŻNIENIE przyznano za adaptację zrealizowaną z pełnym poszanowaniem wartości zabytkowych obiektu.

W 1846 roku Towarzystwo Kolei Górnośląskiej otworzyło w ówczesnej osadzie Morgenroth przystanek na linii Wrocław – Mysłowice. W dalszych latach przemysłowa osada – Chebzie, obecnie dzielnica Rudy Śląskiej – stała się ważnym węzłem kolejowym. W 1859 roku rozpoczęto tu budowę pierwszego zespołu stacyjnego. Dworzec w konstrukcji szkieletowej wzniesiono pod koniec XIX wieku, rozbudowywano go w latach 1900–1902 i 1902–1906. W elewacjach zewnętrznych uczyniono konstrukcję stalową z wypełnieniem ceglany, uzupełnionym dekoracyjnymi fryzami z białych i zielonych cegieł glazurowanych i granitem zastosowanym w partii cokołowej.

W 2017 roku samorząd Rudy Śląskiej kupił budynek dworcowy z przeznaczeniem na siedzibę biblioteki miejskiej.

W latach 2017–2018 przeprowadzono remont zaniedbanego obiektu. Objął on prace budowlano-remontowe, konserwatorskie i adaptacyjne. Przeprowadzono prace izolacyjne przy fundamentach, wyremontowano konstrukcję dachu i wymieniono pokrycie papą. Przywrócono układ przestrzenny hali głównej, likwidując wtórne ściany działowe i obudowę stalowych słupów dzielących wnętrza, a także – po usunięciu przemurowań i zaślepień otworów okiennych – pierwotną kompozycję elewacji. Odtworzono wszystkie stolarki okienne, zgodnie z oryginalnym układem i podziałami. Oczyszczono i wzmocniono strukturalnie zewnętrzne lica ceglane i elementy kamienne, uzupełniono ubytki cegieł i spoinowania, oczyszczono i zabezpieczono elementy konstrukcji stalowej ścian i kutą, ozdobną balustradę na dachu hali głównej. We wnętrzu hali oczyszczono, zabezpieczono i wyeksponowano stalową konstrukcję nośną. W pomieszczeniach dwukondygnacyjnej części biurowej prace konserwatorsko-restauratorskie wykonano przy stalowych schodach i odtworzono świetlik dachowy, w dawnej poczekalni – przy ozdobnych słupach żeliwnych i towarzyszących im sztukateriach. Funkcję biblioteki wprowadzono z poszanowaniem charakteru obiektu. Nowo projektowane elementy mają uproszczone, techniczne formy. Przestrzeń użytkową w hali głównej wydzielono przeszkleniami, wprowadzono antresole przeznaczone na regały biblioteczne i czytelnię. Ze względu na charakter wystroju dawnej poczekalni dostosowano ją do potrzeb działalności kulturalnej i otwartych spotkań, wykorzystano również dawną część administracyjną. Zachowano przestrzeń obsługi podróżnych stacji kolejowej Ruda-Chebzie. Uporządkowano otoczenie budynku, utwardzono nawierzchnie, zaplanowano „bibliogród” – niewielkie zieleńce powiązane z biblioteką.

Przeprowadzone prace powstrzymały procesy degradacji, uczyniły wartości zabytkowe i historyczną funkcję budynku. W działaniach adaptacyjnych wyeksponowano substancję zabytkową, a współczesne elementy dostosowano do budowlanej struktury dworca.

1. Elewacja boczna
2. Bryła części frontowej - widok od południa
3. Konstrukcja stalowa wnętrza hali dworcowej
- 4-6. Wtórna zabudowa hali

Fot. 1-6 | Archiwum Urzędu Miasta Ruda Śląska

RUDA ŚLĄSKA

PO PRACACH KONSERWATORSKICH

7

8

9

10

11

- 7. Bryła hali dworca – widok od południa
- 8. Słup żeliwny dawnej poczekalni
- 9. Widok od strony peronu
- 10. Elewacje części bocznej i tylnej – widok od zachodu
- 11. Balustrada na dachu części frontowej

Fot. 7-11 | A. Mucha, NID OT Katowice

RUDA ŚLĄSKA

PO PRACACH KONSERWATORSKICH

- 12-13. Wnętrze hali dworca
- 14. Podpora żeliwna i sztukaterie
- 15. Schody stalowe bocznej klatki schodowej
- 16. Funkcjonalny podział hali – przeszklona część biblioteczna
- 17. Dawna poczekalnia

Fot. 12-17 | A. Mucha, NID OT Katowice

WYRÓŻNIENIE

KAMIENICA PRZY PLACU SOLNYM 4, OBECNIE SIEDZIBA FUNDACJI I INSTYTUCJI KULTURY OP ENHEIM WE WROCŁAWIU

Wrocław, plac Solny 4
właściciel: Viktor Oppenheim Haus Spółka Europejska Pożytku Publicznego

WYRÓŻNIENIE przyznano za kompleksowe prace badawcze i konserwatorskie oraz działania adaptacyjne, przeprowadzone z pełnym poszanowaniem wartości zabytkowych obiektu.

Kamienica przy placu Solnym 4 powstała na reliktach domu gotyckiego. Obecna, barokowa forma to wynik przebudowy na przełomie XVII i XVIII wieku. W późniejszym czasie wybudowano oficynę. Na początku XIX wieku dom stanowił własność kupieckiej rodziny żydowskiej Oppenheimów. W latach 1890–1940 w budynku działała założona przez rodzinę fundacja na rzecz ubogich. Kamienica uniknęła zniszczeń w czasie przejścia frontu Armii Czerwonej w 1945 roku i po II wojnie światowej nadal pełniła funkcje mieszkalne i usługowe. W latach 90. XX wieku przeprowadzono remont fasady, jednak potem nie podjęto dalszych prac, budynek został wykwaterowany i nie był użytkowany. W 2013 roku kamienica stała się własnością spółki Viktor Oppenheim Haus i została przeznaczona na siedzibę fundacji promującej kulturę.

W latach 2014–2018 przeprowadzono prace budowlane, konserwatorskie i adaptacyjne, odświeżając i uczyniając wiele oryginalnych elementów architektury i detalu oraz dostosowując budynek do nowych potrzeb. Przeprowadzono prace konserwatorskie przy fasadzie kamienicy wraz z wystrojem. Wzmocniono rozwarstwione tynki, detal piaskowcowy został oczyszczony, uzupełniono złączenia. Wymieniono ceramiczne pokrycie dachu i wykonano prace remontowo-konserwatorskie więźby drewnianej. Zachowane kominy zostały wykorzystane do instalacji wentylacyjnej i wyeksponowane w przestrzeni poddasza. We wnętrzach zakonserwowano detal kamieniarski; w pojedynczych pomieszczeniach uczyniono wydobycie w trakcie prac fragmenty ornamentalnych polichromii ścian. W czasie prac odkryto liczne, wtórnie użyte, elementy kamieniarki gotyckiej. Po konserwacji wyeksponowano je w przestrzeni wnętrza, podobnie jak odkryte relikty murów gotyckich. Odtworzono główne schody drewniane, eksponując w stopniu maksymalnym zachowane części barokowe. Konserwacji poddano oryginalne podłogi deskowe. Wzmocniono i zakonserwowano stropy belkowe; ze względu na stan techniczny pojedynczy strop wprowadzono w konstrukcji stalowej. Pracom renowacyjnym poddano główne drzwi wejściowe, a także zachowaną we wnętrzach płycinowo-ramową stolarkę drzwiową z XIX wieku. Zakonserwowano zachowane w elewacji tylnej okna barokowe. Na wzór podziałów barokowych wykonano skrzydła zewnętrzne stolarki w elewacji frontowej, w skrzydłach wewnętrznych wprowadzając okno termiczne. Przeprowadzono prace przy murach i sklepieniach piwnic. Ze względu na stan techniczny rozebrano oficynę kamienicy – na jej miejscu została wzniesiona przeszklona konstrukcja, otwarta na historyczną elewację podwórzową kamienicy.

Nowy podział funkcjonalny – z pomieszczeniami gastronomii, salami wystawowymi, częścią socjalno-biurową – przeprowadzono z zachowaniem pierwotnego układu przestrzennego. Celem nadrzędnym prac stało się utrwalenie i wyeksponowanie substancji zabytkowej. Nowe elementy architektoniczne nie konkurują z historyczną strukturą budowlaną.

1. Elewacja tylna, łącznik i oficyna | Fot. V. Umlauft
2, 4. Wnętrza kamienicy | Fot. V. Umlauft
3. Sień | Fot. V. Umlauft
5. Inicjał rodziny Oppenheim i data 1810 na wejściu głównym | Fot. P. Jakubek
6. Poddasze | Fot. V. Umlauft

WROCŁAW

PO PRACACH KONSERWATORSKICH

- 7. Fasada | Fot. J. Wypych
- 8. Okna drugiej kondygnacji | Fot. J. Wypych
- 9. Drzwi główne | Fot. M. Kujda
- 10. Poddasze | Fot. K. Czartoryski, NID OT Wrocław
- 11. Podłogi deskowe wnętrza | Fot. Archiwum OP ENHEIM
- 12. Piwnice | Fot. J. Steckovics

13

13. Sień | Fot. K. Czartoryski, NID OT Wrocław
 14. Schody główne | Fot. J. Steckovics
 15. Pomieszczenia pierwszego piętra | Fot. J. Steckovics
 16. Dekoracja malarska sali parteru | Fot. K. Czartoryski, NID OT Wrocław
 17. Świadek imitacji ciosów kamiennych w elewacji tylnej | Fot. K. Czartoryski, NID OT Wrocław
 18. Elewacja tylna i nowa zabudowa oficyny | Fot. J. Wypych

14

15

16

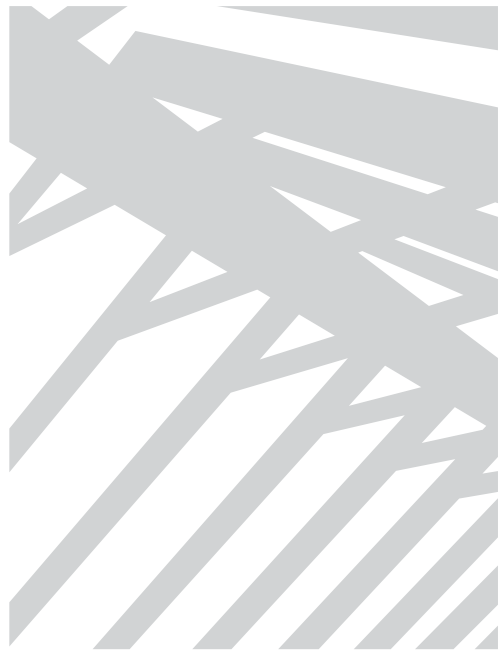
17

18

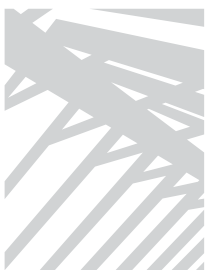

Młyn papierniczy w Dusznikach-Zdroju – wyróżnienie w kategorii architektury i budownictwa drewnianego | Fot. K. Jankowski, Muzeum Papiernictwa w Dusznikach-Zdroju

architektura
i budownictwo
drewniane

ZABYTEK
ZADBANY
2019

LAUREAT

KOŚCIÓŁ POKOJU W JAWORZE

woj. dolnośląskie | Jawor, Aleja Pięciuset Lat Reformacji 1
właściciel: Parafia Ewangelicko-Augsburska w Jaworze

LAUR przyznano za zabezpieczenie i wzorową konserwację konstrukcji drewnianej i cennych polichromii Kościoła Pokoju w Jaworze, przeprowadzone z zachowaniem najwyższych standardów badawczych i wykonawczych.

Po kończącej wojnę trzydziestoletnią pokój westfalskim na terenach śląskich księstw Habsburgów kościoły przejęte w czasach reformacji przez luteranów zostały ponownie świątyniami katolickimi. W wyniku interwencji dyplomatycznych cesarz Ferdynand III pozwolił jednak wzniesić ewangelikom trzy nowe kościoły. Kościół Świętego Ducha w Jaworze jest jednym z nich. Został zbudowany w latach 1654–1655 według projektu Albrechta von Säbische. Mistrzem ciesielskim był Andreas Gamper (Kempner). Zastosowanie konstrukcji ryglowej wyniknęło z cesarskiego zakazu użycia do budowy trwałego materiału. W 1671 roku założono strop nad nawą główną, a wewnątrz ozdobiły polichromie wykonane pod kierunkiem malarza Geoga Fległa. Około 1680 roku w nawach bocznych wybudowano dwie dodatkowe kondygnacje empor. Rozbudowywano stopniowo program dekoracji malarskich wnętrza. W 1708 roku dobudowano wieżę dzwonnicy. W 1855 roku przeprowadzono prace renowacyjne kościoła; kolejne miały miejsce w 1906 roku. Dwa zachowane kościoły pokoju – w Jaworze i Świdnicy – w 2001 roku zostały wpisane na listę miejsc światowego dziedzictwa UNESCO. W 2017 roku zostały uznane przez Prezydenta RP za pomniki historii.

W kościele w Jaworze w latach 1988–2000 ustabilizowano konstrukcję, między innymi wymieniając zdestruowane belki ścian. W latach 2014–2018 wykonano prace we wnętrzu przy elementach drewnianych konstrukcji, podłożu i warstwach malarskich. Przeprowadzono kontrolę stanu zachowania pod kątem zagrożenia przez owady i grzyby, a następnie konieczną impregnację i dezynsekcję drewna. Wykonano badania warstw malarskich wraz z badaniami chemicznymi. Kompleksowe prace konserwatorskie zabezpieczyły drewno i malatury na stropie nawy głównej, elementach konstrukcji najwyższej kondygnacji empory zachodniej, a także na ścianie wschodniej (w wyniku badań stratygraficznych na ścianie tej odkryto fragmenty sceny Sądu Ostatecznego z datą „1681”) oraz ścianie północnej z przejściem do zakrystii. Wykonano niezbędne wzmocnienia i prace stolarskie. Uzupełniono brakujące fragmenty drewnianych kasetonów sklepienia, zniszczone fragmenty desek, wzmocniono oszalowanie zastrzałów. Zabezpieczono, oczyszczono i uczytelniono warstwy malarskie na podłożach drewnianych – usunięto ściemniałe werniksy, podklejono warstwy zaprawy i malatury, ubytki uzupełniono metodą kreskowania. Zgodnie z założeniami konserwatorskimi w przypadku dekoracji ornamentalnej uczytelniono dominującą warstwę z czasów renowacji z 1906 roku, zachowując integralność estetyczną wnętrza.

Przeprowadzone prace pozwoliły zabezpieczyć elementy konstrukcji oraz zespół polichromii w zabytku nowożytnej architektury ryglowej o znaczących wartościach historycznych i artystycznych.

1. Część prezbiterialna kościoła | Fot. K. Owsiany
2. Stup najwyższej kondygnacji empory zachodniej | Fot. P. Dyczewski
3. Ściany i strop w części prezbiterialnej | Fot. K. Owsiany
4. Fragment stropu | Fot. K. Owsiany
5. Stup nad emporą zachodnią | Fot. K. Owsiany
6. Ubytki polichromii | Fot. K. Owsiany
7. Konstrukcja ryglowa ściany najwyższej kondygnacji empory zachodniej | Fot. P. Dyczewski

JAWOR

PO PRACACH KONSERWATORSKICH

8. Widok ogólny od południowego wschodu | Fot. P. Ostrowski

JAWOR

PO PRACACH KONSERWATORSKICH

9

9. Prezbiterium i dzwonnica – widok od południa
| Fot. K. Czartoryski, NID OT Wrocław
10. Zamknięcie części prezbiterialnej
| Fot. K. Czartoryski, NID OT Wrocław
11. Widok ogólny wnętrza ku wschodowi
| Fot. K. Czartoryski, NID OT Wrocław
12. Strop kościoła | Fot. P. Dyczewski

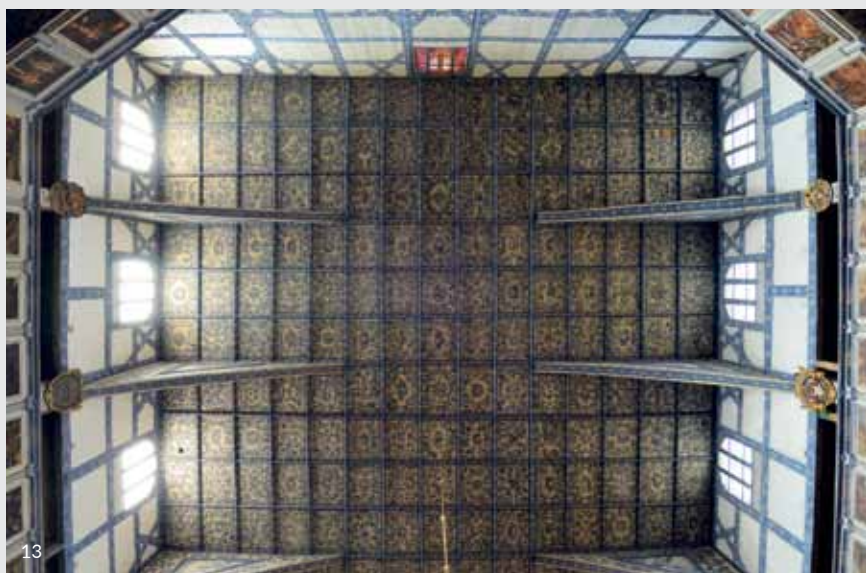
10

11

12

13

14

15

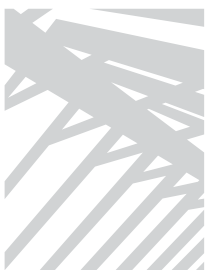
13. Strop w części wschodniej | Fot. K. Czartoryski, NID OT Wrocław
 14. Ściana za ołtarzem | Fot. K. Czartoryski, NID OT Wrocław
 15. Empory zachodnia | Fot. K. Czartoryski, NID OT Wrocław
 16-17. Detale polichromii na elementach konstrukcyjnych
 | Fot. P. Dyczewski

16

17

WYRÓŻNIENIE

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PODWYŻSZENIA KRZYŻA ŚWIĘTEGO W ŻOŁĘDOWIE

woj. kujawsko-pomorskie | Żołądowo, ul. Bydgoska 27

właściciel: Parafia Rzymskokatolicka Podwyższenia Krzyża Świętego w Żołądowie

WYRÓŻNIENIE przyznano za kompleksowe prace budowlane i konserwatorskie eksponujące wartość zabytkową i uratowane elementy wystroju malarskiego kościoła.

Modrzewiowy kościół w 1715 roku został ufundowany przez Maksymiliana Moszczeńskiego, właściciela dóbr żołądowskich. Świątynię na planie krzyża, z trójbocznie zamkniętym prezbiterium, wzniesiono w konstrukcji zrębowej, z pionowym szalunkiem ścian, na fundamentach kamiennych. Nieco później dobudowano wieżę o konstrukcji ryglowej. W latach 20. XX wieku na miejscu północnego ramienia krzyża postawiono kaplicę murowaną.

W latach 2010–2017 przeprowadzono naprawy elementów konstrukcji zrębowej, zdegradowanych wskutek wcześniejszych zawilgoceń, wymianę pokrycia dachowego i szalunku ścian oraz prace remontowe i konserwatorskie wewnątrz kościoła. Wykonano nowe spoinowanie fundamentów, zabezpieczając je dodatkowo substancją hydrofobizującą. Belki zrębu w momencie podjęcia prac były częściowo zniszczone, częściowo – szczególnie w partii przyziemia – zastąpione murowanymi fragmentarycznie ścianami z cegły. Prowizoryczne podmurowania zrębu wpływały negatywnie na stabilność konstrukcji i stateczność budowli. Ceglane mury zostały rozebrane, w ich miejscu odtworzono konstrukcję drewnianą z tradycyjnymi złączami ciesielskimi. Wymieniono zniszczone belki; naprawy i uzupełnienia objęły też konstrukcję więźby i wieży, drewniane obramowania okien i pomniejsze uszkodzenia belek. Zachowano charakterystyczną lekką zbieżność ku wnętrzu górnych partii zrębu. Przy wymianie mocno zdegradowanych desek wykonano nowe szalowanie w dolnej partii wieży i na ścianach kościoła. Pokrycie dachu wymieniono na dachówkę typu mnich i mniszka. Rozebrano wtórną, murowaną i szalowaną zakrytą przy kaplicy południowej kościoła. Nową zakrytą domurowano do kaplicy z lat 20. XX wieku, nawiązując do form ścian z cegły licowej ze skromnym fryzem. We wnętrzu kościoła zlikwidowano wtórne obmurowanie drewnianych słupów chóru muzycznego. Na miejscu podłogi deskowej, silnie zainfekowanej przez grzyby, wykonano posadzkę ceglana, zgodną z nowożytnym charakterem budowli. W trakcie prac wydobyto spod wtórnych tynków barokowe polichromie na belkach zrębu – ujęte w medaliony sceny figuralne cyklu pasyjnego, motywy ornamentalne i malowane kotary w nawie i prezbiterium oraz girlandy i instrumenty na chórze muzycznym. Malowidła zostały poddane pracom konserwatorskim: oczyszczone, ucztylnione i wyeksponowane. W związku z koniecznością wymiany belek będących podłożem malowideł warstwy malarskie wraz z górną warstwą drewna zostały wycięte i powtórnie umieszczone na pierwotnym miejscu.

Przeprowadzone prace zabezpieczyły stabilność konstrukcji kościoła, przywróciły integralność materiałowi budowli drewnianej, a także barokowy charakter jej wnętrza.

1. Elewacja południowa
2. Widok ogólny od północnego zachodu
3. Odsłonięta konstrukcja zrębu ścian kaplicy południowej
4. Szalowanie na elewacji północnej
5. Widok od południowego zachodu

Fot. 1-5 | G. Mendel

ŻOŁĘDOWO

PO PRACACH KONSERWATORSKICH

6. Widok ogólny od północy | Fot. J. Flemming

7. Wieża i korpus – widok od południa | Fot. J. Flemming

8. Północna część wnętrza kościoła | Fot. A. Pacuski, NID OT Toruń

9. Prezbiterium | Fot. J. Flemming

10. Polichromie w prezbiterium – scena Biczowania | Fot. A. Pacuski, NID OT Toruń

11

12

13

14

15

16

11. Nawa - widok ku zachodowi | Fot. J. Flemming
 12. Polichromie ścian nad emporą muzyczną | Fot. G. Mendel
 13. Poddasze | Fot. R. Kola, NID OT Toruń
 14. Fragment konstrukcji dachu | Fot. A. Paczuski, NID OT Toruń
 15. Konstrukcja wieży | Fot. R. Kola, NID OT Toruń
 16. Posadzka ceglana w kościele | Fot. A. Paczuski, NID OT Toruń

WYRÓŻNIENIE

PAPIERNIA – MŁYN PAPIERNICZY W DUSZNIKACH-ZDROJU

woj. dolnośląskie | Duszniki-Zdrój, ul. Kłodzka 42
właściciel: Muzeum Papiernictwa w Dusznikach-Zdroju

WYRÓŻNIENIE przyznano za prace konserwatorskie przeprowadzone z poszanowaniem wartości zabytkowych obiektu drewnianego, uwzględniające strukturę budowlaną i oryginalne wyposażenie ciągu technologicznego papierni.

Pierwsza wzmianka źródłowa o papierni w Dusznikach pochodzi z 1562 roku. Młyn ten został zniszczony w powodzi z początku XVII wieku. W 1605 roku odbudowano go w konstrukcji mieszanej, drewniano-murowanej. W latach 30. XVIII wieku zachodnia część młyna otrzymała charakterystyczny szczyt z potężnymi spływami wolutowymi. Po 1743 roku wzniesiono trzykondygnacyjną suszarnię w konstrukcji ryglowej. W 1769 roku powstał kopołowy pawilon wejściowy wraz z kładką prowadzącą do młyna. Papiernia działała nieprzerwanie do lat 30. XX wieku. W 1939 roku stała się własnością miasta; planowano utworzenie w niej muzeum. Pomysł ten został zrealizowany po II wojnie światowej, w nowych warunkach społecznych i państwowych – w 1968 roku powołano Muzeum Papiernictwa, działające tu do dziś.

W 2011 roku dusznicka papiernia została uznana przez Prezydenta RP za pomnik historii.

W latach 2011–2017 przeprowadzono prace zabezpieczające, konserwatorskie i adaptacyjne. We wszystkich budynkach papierni wprowadzono specjalistyczny system gaszenia mgłą wodną. Wyremontowano kładkę prowadzącą do młyna, przywracając jej znane z ikonografii formy poprzedzające wtórne przekształcenia. Kompleksowe prace przeprowadzono w suszarni. Objęły one między innymi wykonanie i zmodernizowanie sieci instalacyjnych, lokalne wzmocnienie konstrukcji w partii fundamentów, podpór i stropów, nadproży okiennych i drzwiowych, oczyszczenie, zabezpieczenie i częściowe uzupełnienie oszalowania ścian. Pracom restauratorskim i odtworzeniowym poddano drzwi oraz stolarkę okienną wraz z parapetami zewnętrznymi. Remont objął zarówno kondygnacje użytkowane wcześniej, jak i te z wprowadzoną nową funkcją edukacyjno-warsztatową oraz wystawienniczą. Ściany działowe parteru wprowadzono, nie przesłaniając konstrukcji słupowo-ryglowej biegnącej wzdłuż osi budynku, dostosowując je do struktury budowlanej i jej ekspozycji. W trakcie prac przeprowadzono badania dendrochronologiczne, w wyniku których nie tylko ustalono podaną wyżej datę budowy suszarni (drewno użyte do wzniesienia budowli ścięto zimą na przełomie lat 1742/1743), ale i przybliżono czas powstania starszego budynku o konstrukcji zrębowej, którego relikty zachowały się w południowym trakcie parteru. Zgodnie z wynikami badań drewno użyte w tej budowli zostało ścięte w 1593 roku oraz na przełomie wieków XVI i XVII. Starsze ściany zrębowe zostały zabezpieczone i wyeksponowane. Przeprowadzono także konserwację elementu dawnego ciągu produkcyjnego – drewnianych wieszaków do suszenia arkuszy papieru.

Zrealizowane prace pozwoliły rozpoznać chronologię kolejnych etapów konstrukcji suszarni, zabezpieczyć i wyeksponować strukturę budowlaną w zabytku udostępnianym zwiedzającym. Cały zespół papierni został objęty systemem przeciwpożarowym przeznaczonym do zabytkowych obiektów drewnianych.

DUSZNIKI-ZDRÓJ

PRZED PRACAMI KONSERWATORSKIMI

1-2. Kładka i pawilon wejściowy
3. Parter suszarni
4. Druga kondygnacja poddasza suszarni
5-6. Drugie piętro budynku
7-8. Wieszaki kłamrowe do suszenia arkuszy papieru

Fot. 1-8 | Archiwum Muzeum
Papiernictwa w Dusznikach-Zdroju

DUSZNIKI-ZDRÓJ

PO PRACACH KONSERWATORSKICH

- 9-11. Młyn – system gaszenia mgłą wodną | Fot. K. Jankowski, Muzeum Papiernictwa w Dusznikach-Zdroju
12. Suszarnia | Fot. G. Grajewski, NID OT Wrocław
13. Suszarnia – gaszenie mgłą wodną | Fot. K. Jankowski, Muzeum Papiernictwa w Dusznikach-Zdroju
14. Młyn i suszarnia – widok od południowego zachodu | Fot. G. Grajewski, NID OT Wrocław
15. Dach suszarni i szczyt wschodni młyna | Fot. G. Grajewski, NID OT Wrocław
16. Pawilon wejściowy | Fot. G. Grajewski, NID OT Wrocław

17

18

19

20

- 17. Parter suszarni - sala edukacyjna
| Fot. K. Jankowski, Muzeum Papiernictwa w Dusznikach-Zdroju
- 18. Ściana wewnętrzna
| Fot. G. Grajewski, NID OT Wrocław
- 19. Pierwsza kondygnacja poddasza suszarni - przestrzeń wystawiennicza
| Fot. G. Grajewski, NID OT Wrocław
- 20. Dolny poziom konstrukcji dachu
| Fot. K. Jankowski, Muzeum Papiernictwa w Dusznikach-Zdroju
- 21. Wieszak szczeblowy
| Fot. K. Jankowski, Muzeum Papiernictwa w Dusznikach-Zdroju
- 22. Drugie piętro suszarni - przestrzeń wystawiennicza
| Fot. K. Jankowski, Muzeum Papiernictwa w Dusznikach-Zdroju

21

22

Komora Jezioro Wessel na III poziomie kopalni soli w Wieliczce – wyróżnienie w kategorii zabytków techniki | Fot. R. Stachurski

zabytki ZABYTEK
techniki ZADBANY
2019

LAUREAT

WIEŻA CIŚNIEŃ W BIEDRUSKU

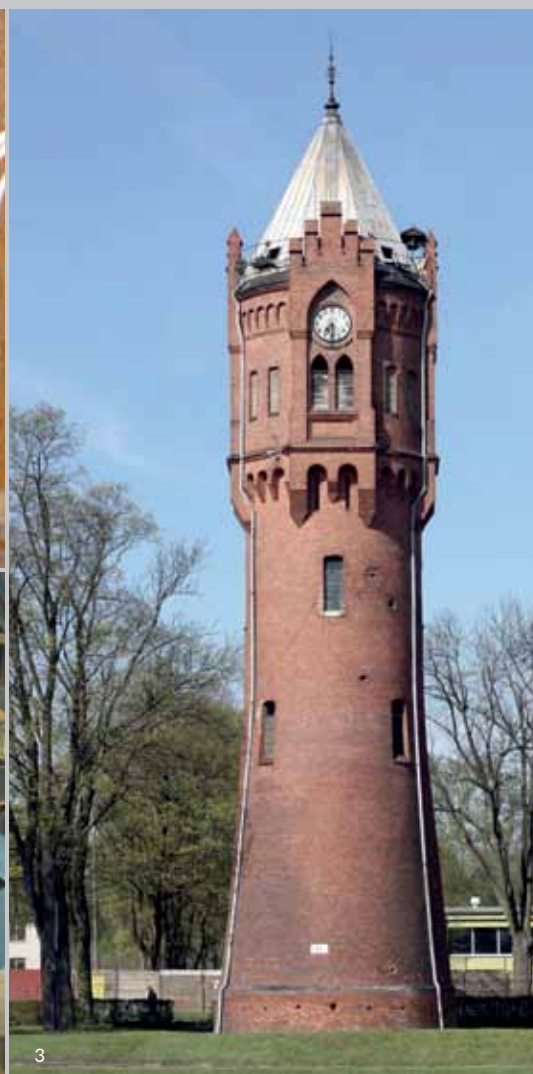
woj. wielkopolskie | Biedrusko, ul. Ogrodowa 2
zarządca: Wojskowy Zarząd Infrastruktury w Poznaniu

LAUR przyznano za wzorowe prace konserwatorskie struktury architektonicznej i pełnego wyposażenia wieży ciśnień, zrealizowane z poszanowaniem i zrozumieniem specyfiki zabytku techniki.

Pod koniec XIX wieku w Biedrusku zlokalizowano duży poligon i towarzyszące mu zabudowania wojskowe. W 1901 roku wykonano ujęcie wody – studnie kopane, z których tłoczono wodę do wieży obsługującej sieć lokalną. Wieżę ciśnień, usytuowaną w centrum obozu ćwiczebnego, wzniesiono z zachowaniem walorów nie tylko użytkowych, ale i estetycznych; użyte formy architektoniczne nawiązują do gotyku ceglanoego. Od początku budynek pełnił także funkcję wieży zegarowej – mechanizm zegara wykonano w 1901 roku w znanej fabryce J.F. Weulego w dolnosaksońskim Bockenem. Wieża została wyłączona z użytkowania w 1993 roku.

W 2017 roku przeprowadzono generalny remont konserwatorski budowli. Zmodernizowano sieć elektryczną, odgromową, rynny i rury spustowe oraz system odprowadzenia wody deszczowej. Zmieniono pokrycie dachu z blachy cynkowej, wymieniono obróbki blacharskie i pełne deskowanie łąt. Drewno konstrukcji dachu oczyszczono, zabezpieczono preparatami ogniochronnymi i biochronnymi. Prace konserwatorskie objęły ceglane elewacje zewnętrzne i wewnętrzne wieży. Usunięto wykwity biologiczne, zabrudzenia, wykonano zabiegi odsalające. Zniszczone cegły – do wielkości ćwiartki – wymieniono na nowy materiał ceramiczny, mniejsze ubytki wypełniono kitami mineralnymi. Scalenie i retusz kolorystyczny wykonano metodą laserunkową. Usunięto wtórne spoiny cementowe, wykonano spoinowanie zaprawą trasową w kolorystyce i profilu dostosowanym do oryginału. Na elewacji zewnętrznej pozostawiono ślady ostrzału artyleryjskiego z 1945 roku (ciekawa jest zmiana podejścia do śladów wojennych – w dokumentacji ewidencyjnej z 1992 roku zalecano usunięcie postrzelin). Wykonano podświetlenie zewnętrzne wieży. Zachowana krosnowa stolarka okienna została oczyszczona, ubytki drewna zaszpachlowano, ramy pomalowano. Na podstawie zachowanych egzemplarzy odtworzono okna w pozostałych otworach. Przekształcone wtórnie drzwi wejściowe z nadświetlem odtworzono na podstawie zachowanych fragmentów i analogii z drzwiami w budynkach koszarowych, odnowiono też zachowane okucia stalowe. Wykonano nową posadzkę betonową w przyziemiu wieży, zabezpieczono antykorozyjnie stalowy pomost – konstrukcję wsporczą – i wyremontowano drewniany podest kondygnacji technicznej pod zbiornikiem. Prace renowacyjne wykonano przy wyposażeniu wieży. Stalowe schody, nitowany zbiornik i instalację do transportu wody oczyszczono z powłok malarskich i rdzy, a następnie zabezpieczono farbami antykorozyjnymi (zbiornik zarówno na zewnątrz, jak i wewnątrz). Przeprowadzono konserwację oryginalnego mechanizmu zegara (uruchomianego obecnie napędem elektrycznym), odtworzono tarcze na elewacjach. Wieża pełni ponownie funkcję wieży zegarowej.

Kompleksowe prace zabezpieczyły substancję zabytkową, uczyniły wartości historyczne i architektoniczne zabytku wraz z wyposażeniem kluczowym dla historycznej funkcji.

1-2. Wnętrze wieży
3. Widok ogólny od wschodu
4. Mechanizm zegara wieżowego
5. Drzwi wejściowe

Fot. 1-5 | Archiwum WZI w Poznaniu

BIEDRUSKO

PO PRACACH KONSERWATORSKICH

6. Widok od wschodu | Fot. M. Furmaniak

BIEDRUSKO

PO PRACACH KONSERWATORSKICH

7

8

9

10

7. Drzwi wejściowe
| Fot. R. Banach, NID OT Poznań
8. Konstrukcja dachu | Fot. K. Łączkowski
9. Głowica wieży | Fot. K. Misztal
10-12. Schody i instalacje transportu wody
we wnętrzu | Fot. R. Banach, NID OT Poznań

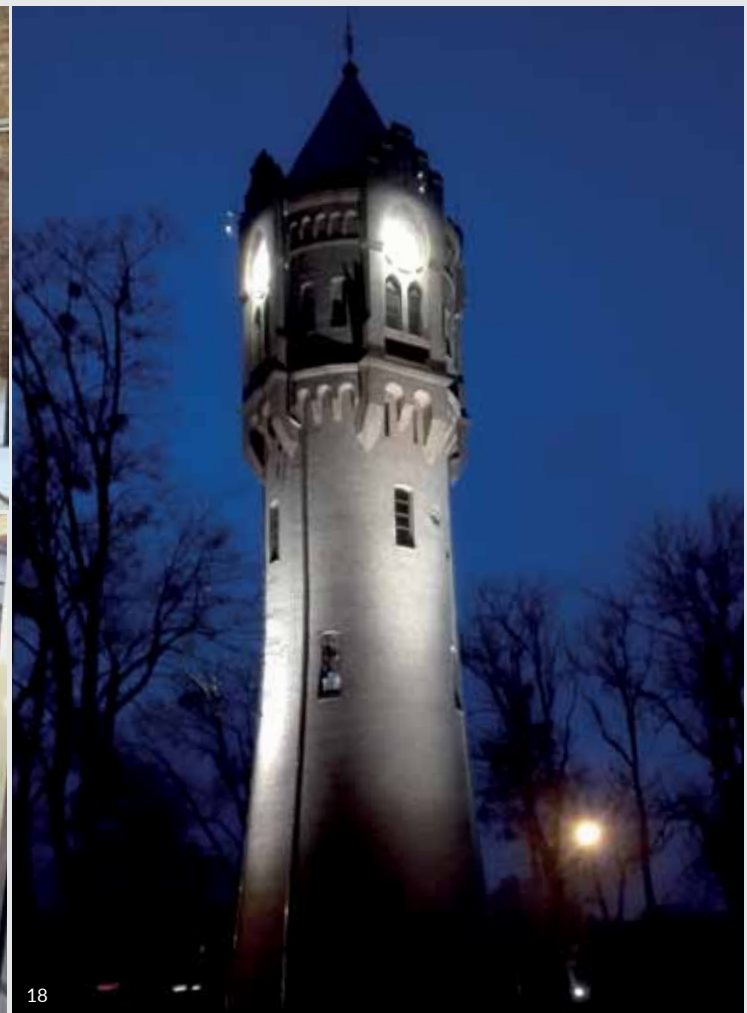
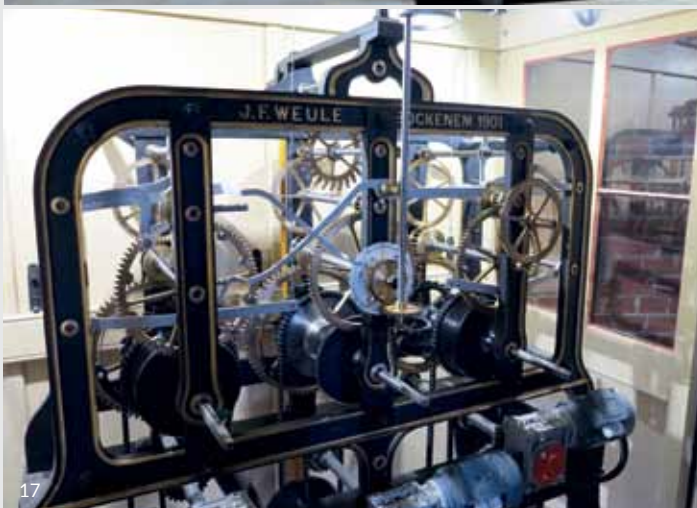
11

12

13-14. Zbiornik i instalacje wodne | Fot. R. Banach, NID OT Poznań
 15. Element konstrukcji schodów | Archiwum WZI w Poznaniu
 16. Przyziemie wieży | Fot. R. Banach, NID OT Poznań
 17. Mechanizm zegarowy | Fot. R. Banach, NID OT Poznań
 18. Iluminacja | Fot. K. Łączkowski

WYRÓŻNIENIE

WIATRAK KOŻŁAK „CZESŁAW” W LESZNIE

woj. wielkopolskie | Leszno, ul. Osiecka 8

właściciel: Miasto Leszno

WYRÓŻNIENIE przyznano za starannie wykonane prace konserwatorskie i rewitalizacyjne, uwzględniające utrzymanie struktury budowlanej obiektu oraz jego historycznego wyposażenia.

Wiatrak typu koźlak – w konstrukcji pozwalającej na obrót budowli w kierunku wiatru – został wzniesiony w 1728 roku, co potwierdza zarówno data na kole palecznym, jak i wyniki badań dendrochronologicznych. Z tego czasu pochodzi koziół wraz ze sztembrem (podstawa i umieszczona w niej nieruchomo pionowa belka osi obrotu wiatraka), mącznica (belka pozioma obracająca się na sztembrze), większość elementów konstrukcji szkieletowej ścian oraz pierwotny wał pędny. Ciąg technologiczny uzupełniano w 2. połowie XIX wieku. W latach 50. XX wieku zamocowano silnik elektryczny, zachowując jednak liczne dawne elementy związane z wykorzystywaniem siły wiatru – śmigła i wał z kołem palecznym, układ hamulcowy koła, mechanizm do obracania wiatraka. Interesującym elementem jest zachowany mechanizm regulacji kąta nachylenia żaluzji na skrzydłach. Wiatrak wraz z kompletnym ciągiem technologicznym jest świadectwem rozwoju młynarstwa od XVIII do XX wieku.

W 2018 roku wiatrak został translokowany w granicach Leszna, na teren Zespołu Szkół Rolniczo-Budowlanych. Translokacja była poprzedzona szczegółowymi pracami inwentaryzatorskimi. Złożono zachowane w dobrym stanie elementy konstrukcyjne – koziół, sztember, mącznicę i połączoną z nią konstrukcję szkieletu ścian. W przypadku drobniejszych uszkodzeń wykonano flekowanie ubytków drewna. Odtworzono zniszczone oczepy ścian, konstrukcję i poszycie dachu. Zrekonstruowano także drewniane elementy osadzone w żeliwnej głowicy śmigła, schody zewnętrzne oraz dyszel do obrotu wiatraka. Przy wymianie szalowania zachowano w maksymalnym stopniu ręcznie przetarte deski o dobrym stanie technicznym. Wykorzystano je do poszycia ściany frontowej, obitej następnie gontem; oryginalne deski są widoczne od strony wewnętrznej wiatraka. Uzupełnienia szalowania pozostałych ścian wykonano zgodnie z historycznymi wymiarami z drewna modrzewiowego. Pracom konserwatorskim poddano zachowane drzwi deskowe z barokowymi okuciami. We wnętrzu pozostawiono elementy drewniane ze śladami pracy wielu pokoleń – wytarty próg i stopnice schodów wewnętrznych. Za istotne historycznie uznano wszystkie etapy przemian technicznych, także związane ze zmianą napędu. Po oczyszczeniu i konserwacji elementów ciągu technologicznego – mechanizmów napędowych, maszyn do czyszczenia zboża, złożenia kamieni młyńskich, odsiewaczy, przenośników do transportu zboża i młewa – i po wymianie pasów transmisyjnych, młyn odzyskał pełną sprawność. Działa za pomocą napędu elektrycznego (zamontowano dodatkowy nowy silnik), śmigła mogą poruszać się na jałowym biegu.

Przeprowadzone prace przywróciły integralność formy oraz sprawność zabytku dawnej techniki młynarskiej. W obecnej lokalizacji na terenie szkoły wiatrak służy między innymi celom dydaktycznym. Nazwany został imieniem Czesława Owsianego, ostatniego właściciela, którego rodzina przekazała obiekt miastu.

1. Lata przedwojenne | Fot. Archiwum prywatne
2. Wiatrak w roku 1983 | Fot. Archiwum prywatne
3. Nieużytkowany obiekt przed translokacją | Fot. F. Tomaszewski
4. Odsiewacze graniaste i koło paleczne z elementem ciernym hamulca | Fot. F. Tomaszewski
5. Konstrukcja kozła | Fot. M. Urban
6. Winda wiatrakowa | Fot. F. Tomaszewski
7. Koła młyńskie | Fot. T. Palacz, NID OT Poznań
8. Silnik elektryczny – ostatni etap wyposażania młyna zbożowego | Fot. F. Tomaszewski

LESZNO

PO PRACACH KONSERWATORSKICH

9

10

11

9. Część frontowa ze śmigami

| Fot. T. Palacz, NID OT Poznań

10. Zbiór kamieni młyńskich przy wiatraku

| Fot. T. Łuczak, NID OT Poznań

11. Poziom wejścia | Fot. T. Palacz, NID OT Poznań

12. Widok ogólny | Fot. T. Palacz, NID OT Poznań

13. Wnętrze | Fot. M. Urban

14. Odsiewacze graniaste

| Fot. T. Palacz, NID OT Poznań

15. Złożenie kamieni młyńskich

| Fot. T. Palacz, NID OT Poznań

12

13

14

15

16

17

18

19

16. Schody wewnętrzne
| Fot. T. Palacz, NID OT Poznań
17. Podnośniki kufelkowe, odsiewacze graniaste i koło paleczne z elementem hamulca
| Fot. T. Palacz, NID OT Poznań
18. Mlewnik walcowy | Fot. T. Palacz, NID OT Poznań
19. Podnośniki kufelkowe
| Fot. T. Palacz, NID OT Poznań
20. Wiejnia nad koszem zasypowym nad walcami młyńskimi | Fot. T. Palacz, NID OT Poznań
21. Serce konstrukcji obrotu wiatraka – sztember i mącznica, za sztembrem skrzynia na otręby i skrzynia na mąkę | Fot. T. Palacz, NID OT Poznań

20

21

WYRÓŻNIENIE

WIEŻA CIŚNIEŃ W CHEŁMŻY

woj. kujawsko-pomorskie | Chełmża, ul. Ignacego Jana Paderewskiego 20
właściciel: Gmina Miasta Chełmża

WYRÓŻNIENIE przyznano za prace konserwatorskie, które pozwoliły na utrzymanie integralności i utrwalenie autentyzmu zabytku techniki, a zarazem dzieła architektonicznego.

Nowoczesny system wodociągowy powstał w Chełmży na początku XX wieku. Pierwsze miejskie studnie głębinowe odwiercono w latach 1902–1910, pompy sprowadzono z Bremy. W tym czasie została uruchomiona stacja uzdatniania wody z filtrami powolnymi oraz wieża ciśnień o bogatych neogotyckich formach, z elementami konstrukcji ryglowej, ze zbiornikiem o objętości około 350 metrów sześciennych. Zabytkowa wieża ciśnień, mimo ograniczonej eksploatacji, do dziś pełni swoją funkcję jako element miejskiej sieci wodociągowej.

W 2018 roku przeprowadzono w wieży kompleksowe prace budowlane i konserwatorskie. Konstrukcyjne pęknięcia murów zszyto stalowymi prętami spiralnymi. Przeprowadzono remont drewnianej więźby. Zdemontowano pokrycie dachu o różnych rodzajach dachówek, zmienianych w czasie funkcjonowania wieży, oraz usunięto betonowe daszki na skarpach i gzymsach przyziemia. Uszczelniono i oczyszczono metalową iglicę dachu. Po oczyszczeniu i scaleniu kolorystycznym historycznej dachówki zakładkowej o charakterystycznej, profilowanej formie wykorzystano ją do pokrycia jednej z połaci dachu oraz skarp przy drzwiach wejściowych. Na pozostałych częściach dachu, skarpach i gzymsach przyziemia położono dachówkę karpiówkę. Wykonano obróbki blacharskie i system odwadniający dachu, w którym rury spustowe wprowadzono do wnętrza budynku. Kompleksowe prace konserwatorskie i restauratorskie objęły elewacje zewnętrzne wieży. W partii ryglowej drewno konstrukcji oczyszczono, poddano zabiegom biobójczym, impregnacji i pomalowano. Usunięto zdegradowane tynki z wypełnień ceglanych, oczyszczono spoiny i uzupełniono je miękką zaprawą wapienną. Po uzupełnieniu tynków scalono je zgodnie z pierwotną kolorystyką. W partiach murowanych naprawiono uszkodzenia muru, oczyszczono lica ceglane i tynki, konieczne uzupełnienia cegieł wypełniono masą kitującą, uzupełniono spoinowania. Brakujące kształtki ceglane i dekoracyjne elementy glazurowanych gzymsów odtworzono zgodnie z formą oryginału. Wszystkie powierzchnie scalono kolorystycznie. Na elewacjach zachowano szklane izolatory, świadectwo funkcjonowania dawnej sieci energetycznej.

Renowacji poddano wnętrza i stolarkę otworową. Bliźniacze drewniane drzwi wejściowe w przyziemiu, wraz z okuciami, zostały oczyszczone i ponownie pomalowane. Zdegradowaną stolarkę okienną zastąpiono drewnianymi oknami jednoramowymi. Wtórne luksfery zastąpiono nowymi kształtkami. Wewnętrzne schody drewniane zostały oczyszczone, wzmocnione i pomalowane. W pierwszej kondygnacji wprowadzono nowy bieg kręconych schodów metalowych o prostych formach dostosowanych do technicznego charakteru wnętrza. Ściany wnętrza wieży zostały oczyszczone i pobiałkowane.

Remont konserwatorski przywrócił zabytkowi stabilność konstrukcji, zabezpieczył substancję zabytkową i pozwolił – przy zachowaniu pierwotnej funkcji – odzyskać integralność materiałową i estetyczną budowli.

1

2

3

1. Górne kondygnacje wieży | Fot. P. Kufel
2. Konstrukcja ryglowa najwyższej partii | Fot. P. Kufel
3. Skarpa przyziemia | Fot. Archiwum FRAM-BUD Sp. z o.o.
4. Wnętrze | Fot. B. Danielewicz
5. Strefa wejściowa | Fot. P. Kufel
6. Belki wypełnienia szczytu dachu | Fot. P. Kufel
7. Glazurowane cegły elewacji przyziemia | Fot. P. Kufel
8. Konstrukcja i pokrycie dachu | Fot. P. Kufel

5

4

6

7

8

CHEŁMŹA

PO PRACACH KONSERWATORSKICH

9

10

11

9. Widok od południowego zachodu | Fot. Dragonfly Drones Cezary Stanczewski

10. Widok od wschodu | Fot. P. Jasiński

11. Pierwotna dachówka wyeksponowana na południowo-wschodniej pości dachowej – od strony centrum miasta | Fot. Dragonfly Drones Cezary Stanczewski

12. Wejście do wieży | Fot. Dragonfly Drones Cezary Stanczewski

13. Schody stalowe we wnętrzu | Fot. B. Danielewicz

13

12

14

15

16

14. Kondygnacja w konstrukcji ryglowej | Fot. B. Danielewicz

15. Przyziemie | Fot. R. Kola, NID OT Toruń

16. Stolarka okienna | Fot. R. Kola, NID OT Toruń

17. Narożnik górnej partii wieży | Fot. Archiwum FRAM-BUD Sp. z o.o.

18. Konstrukcja dachu | Fot. R. Kola, NID OT Toruń

19. Stolarka drzwi wejściowych | Fot. R. Kola, NID OT Toruń

20. Widok od północnego wschodu | Fot. P. Jasiński

17

18

19

20

WYRÓŻNIENIE

KOMORA JEZIORO WESSEL NA III POZIOMIE KOPALNI SOLI W WIELICZCE

woj. małopolskie | Wieliczka, park Kingi 1
posiadacz: Kopalnia Soli „Wieliczka” Spółka Akcyjna

WYRÓŻNIENIE przyznano za prace obejmujące specjalistyczne zabezpieczenia inżynieryjno-górniczne oraz działania konserwatorskie w podziemnej komorze Jezioro Wessel, w pełni zachowujące autentyczność formy i sposób użytkowania zabytku.

Kopalnia w Wieliczce to najstarszy czynny zakład przemysłowy w Polsce. W 1978 roku została wpisana na listę miejsc światowego dziedzictwa UNESCO. W 1994 roku została uznana przez Prezydenta RP za pomnik historii.

Wielicka komora Jezioro Wessel, wydrążona w bryle soli zielonej, położona jest na głębokości 135 metrów. Eksploatację złoża soli rozpoczęto tu w latach 80. XIX wieku; stosowano technikę wrębu ręcznego i strzelania. Patronem komory został Teodor Wessel, administrator wielickiej żupy w latach 1762–1764. Na początku XX wieku podjęto myśl, by po zakończeniu wydobycia włączyć komorę do trasy turystycznej. Wybieranie soli prowadzono tak, by ukształtować architekturę wnętrza komory, tworząc między innymi charakterystyczne, zwieńczone schodkowo przecinki widokowe między solnymi filarami. Prace ukończono przed I wojną światową; ostatecznie jednak komory nie udostępniono. W latach 60. XX wieku przeznaczono ją do funkcji technicznych i zamieniono na jezioro solanki nienasyconej, która niszczyła ociosy wyrobiska. W latach 80. i 90. XX wieku wykonano pierwsze prace zabezpieczające. Z tego czasu pochodzi drewniana konstrukcja wsparcia stropu we wschodniej części komory, obmurowanie niecki jeziora i rekonstrukcja bram ceglanych. Od 1997 roku w komorze funkcjonuje podziemny ośrodek rehabilitacyjny i leczniczy.

Zachodzące w górotworze naturalne procesy deformacyjne spowodowały zaciskanie się komory – pojawiły się spękania i odspojenia w caliźnie solnej, rozwarstwienie filarów i wypiętrzanie pomostu bramy solnej w środkowej części wyrobiska. W latach 2014–2017 przeprowadzono złożone, wielopłaszczyznowe prace zabezpieczające i renowacyjne, poprzedzone opracowaniami historyczno-konserwatorskimi i analizami mechaniki i hydrologii górotworu. Do zabezpieczenia filarów, przecinek i ociosów użyto niemal 13 kilometrów kotew szkłoepoksydowych o długości od 3 do 10 metrów; zagłębione końcówki kotew zamaskowano. Na ociosach zachowano ślady dawnej eksploatacji górniczej. Wymieniono zniszczone rozpory drewniane pod przęsłem mostu solnego, zwiększając liczbę ich warstw; most oczyszczono z wykwitów solnych. Usunięto nacieki solanki z ociosów i stropu. Odkruszono beton natryskowy w części zachodniej komory, powierzchnię osłonięto siatką ochronną. Przemurowano szczeliny w murze ceglany przy wlocie wschodnim. Drewniane obudowy północnego i południowego chodnika obejściowego komory i obudowa wschodniego chodnika dojściowego zostały odtworzone z zachowaniem konstrukcji zabezpieczeń z przetomu wieków XIX i XX. W związku z funkcją uzdrowiskową wykonano nowe pomosty dla kuracjuszy.

Wykonane prace pozwoliły zabezpieczyć podziemny zabytek górnictwa, zachować autentyczność form komory i chodników komunikacyjno-widokowych, ukształtowanych w związku z eksploatacją soli i z historycznymi koncepcjami przeznaczenia wyrobiska.

1

2

3

1. Widok na most solny i północny chodnik obchodowy ze wschodniego krańca komory
2. Filary mostu solnego
3. Wschodni kraniec komory
4. Ślady po zacieku solanki i wnęki ociosu południowego
5. Wnęka ociosowa – widoczne wypełnienia szczelin zaprawą cementową
6. Ocios i strop w zachodniej części komory

Fot. 1–6 | Archiwum KGHM Cuprum Sp. z o.o.
Centrum Badawczo-Rozwojowe

4

5

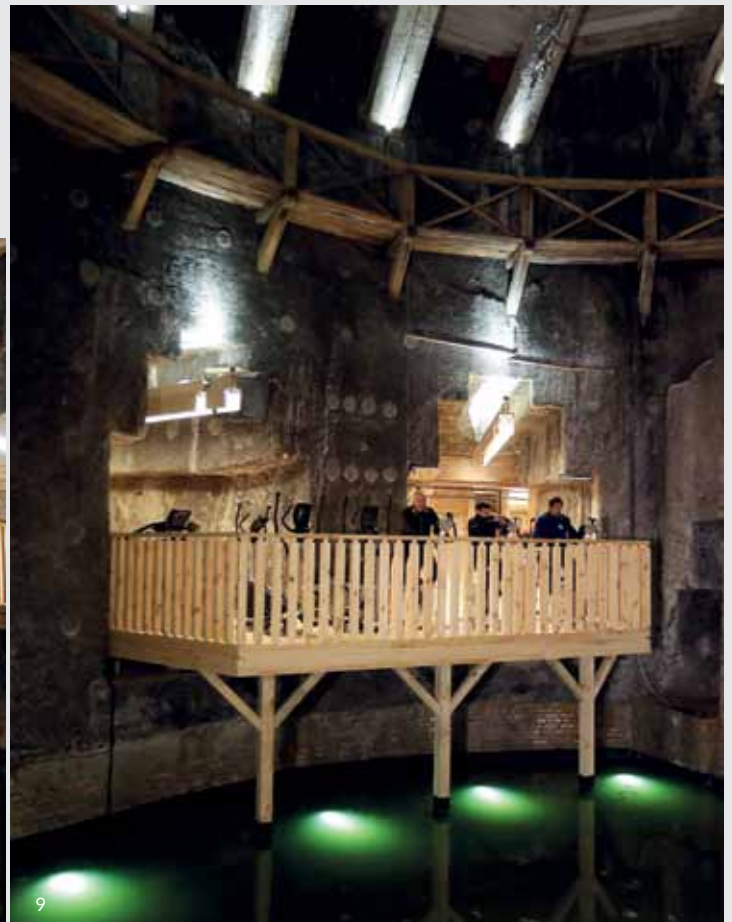
6

WIELICZKA

PO PRACACH KONSERWATORSKICH

- 7. Zachodnia część komory
- 8. Widok na most solny z krańca zachodniego
- 9. Ocios z widocznym maskowaniem kotew

10. Część wschodnia
11. Pomost zachodni
12. Widok na most solny i chodnik północny ze wschodniego krańca komory

Fot. 7-12 | R. Stachurski

*Kościół Pokoju w Jaworze
– laureat w kategorii architektury
i budownictwa drewnianego.*

Fot. K. Czartoryski, NID OT Wrocław

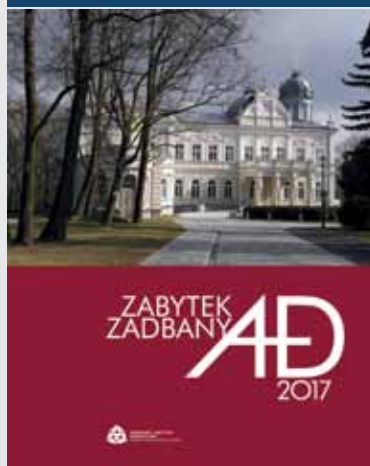
O ZABYTKU REGULARNIE

WYDAWNICTWA
NARODOWEGO INSTYTUTU
DZIEDZICTWA

Od kilku lat Narodowy Instytut Dziedzictwa Oddział Terenowy w Olsztynie przygotowuje wydawnictwa dokumentujące starania właścicieli i zarządców zabytków oraz efekty nagradzanych w konkursie prac konserwatorskich.

Dotychczas ukazała się praca zbiorowa pod tytułem *Zabytek zadbany. Co to znaczy?*, przedstawiająca problemy konserwatorskie i doświadczenia opiekunów zabytków, a także seria wydawnictw poświęconych wynikom kolejnych edycji konkursu. Książkom co roku towarzyszą kalendarze ścienne.

Publikacje książkowe można pobrać w formie PDF ze strony www.nid.pl.

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.

NARODOWY INSTYTUT
DZIEDZICTWA
NATIONAL HERITAGE BOARD OF POLAND

www.gov.pl/kultura
www.nid.pl

Prace przy zabytkach są zróżnicowane w zależności od charakteru danego obiektu. Działania konserwatorskie, restauratorskie czy adaptacyjne za każdym razem mają odmienny przebieg, zależny od indywidualnych wartości historycznych, artystycznych, związku formy i funkcji czy cech materiałowych dzieła architektury, budownictwa, zabytku techniki czy przestrzeni dawnego założenia rezydencjonalnego. Istotne są poprzedzające prace badawcze, które dają podstawy do podjęcia właściwych decyzji konserwatorskich.

Generalny Konserwator Zabytków w corocznym konkursie „Zabytek Zadbany” wyróżnia tych właścicieli i zarządców, którzy sprawując pieczę nad obiektami zabytkowymi, podejmują działania na rzecz jak najpełniejszego uczytelnienia ich wartości.

Publikacja przedstawia zabytki nagrodzone w edycji konkursu rozstrzygniętej w 2019 roku.

ISBN: 978-83-66160-39-2